

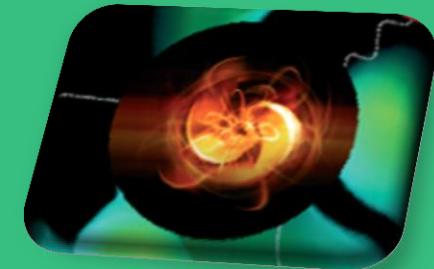

Zavod
Republike
Slovenije
za šolstvo

Konferenca učiteljev naravoslovnih predmetov

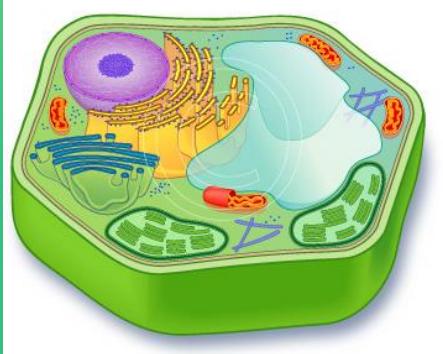
Od opazovanja in raziskovanja do znanja

Laško, 19. november 2013

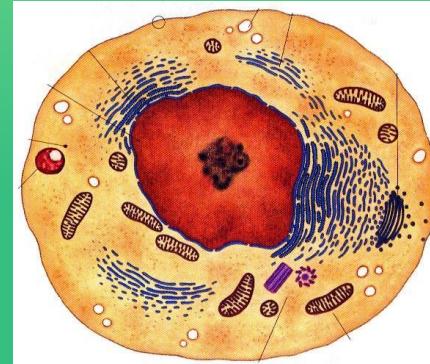

CELICA od 6. razreda osnovne šole do 4. letnika gimnazije

Prof. dipl. biol. Darinka Gilčvert-Berdnik

<http://teamcarterlces.com/images/plantcell.jpg>

<http://mrsceint.net/AnimalCell.jpg>

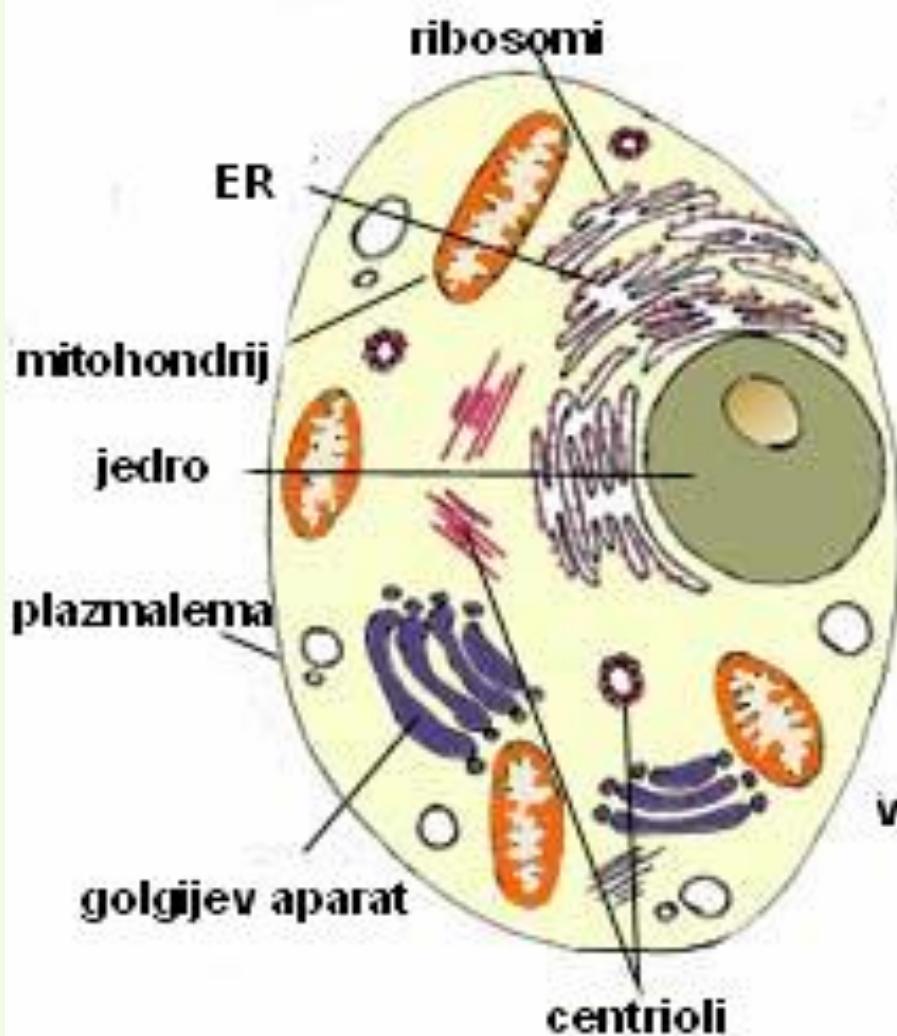
6. razred

Koncept

Ovsi organizmi so zgrajeni iz celic – celica je osnovna gradbena in funkcionalna enota živega. Celica ima notranjo zgradbo - posamezni deli celice opravljajo posebne naloge.

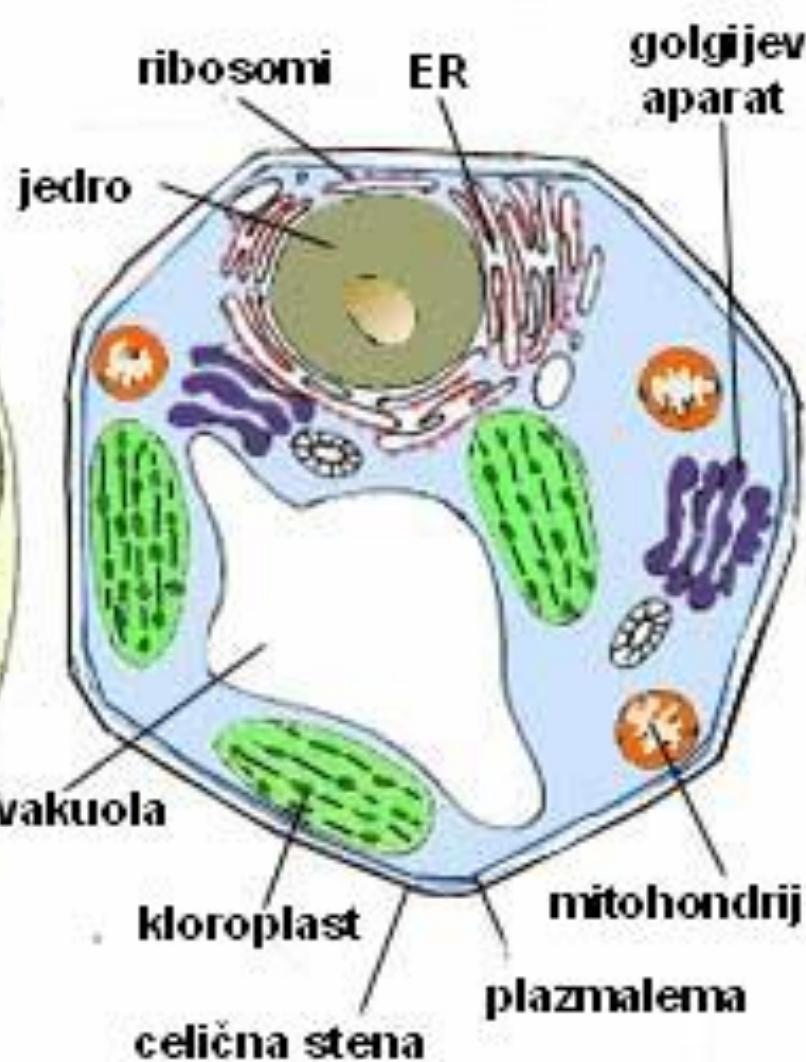
Link: http://www.podgoro.si/filmi/celica_film.flv

ŽIVLSKA CELICA

<http://www2.pef.uni-lj.si/kemija/pai/celica-tkiva/index.html>

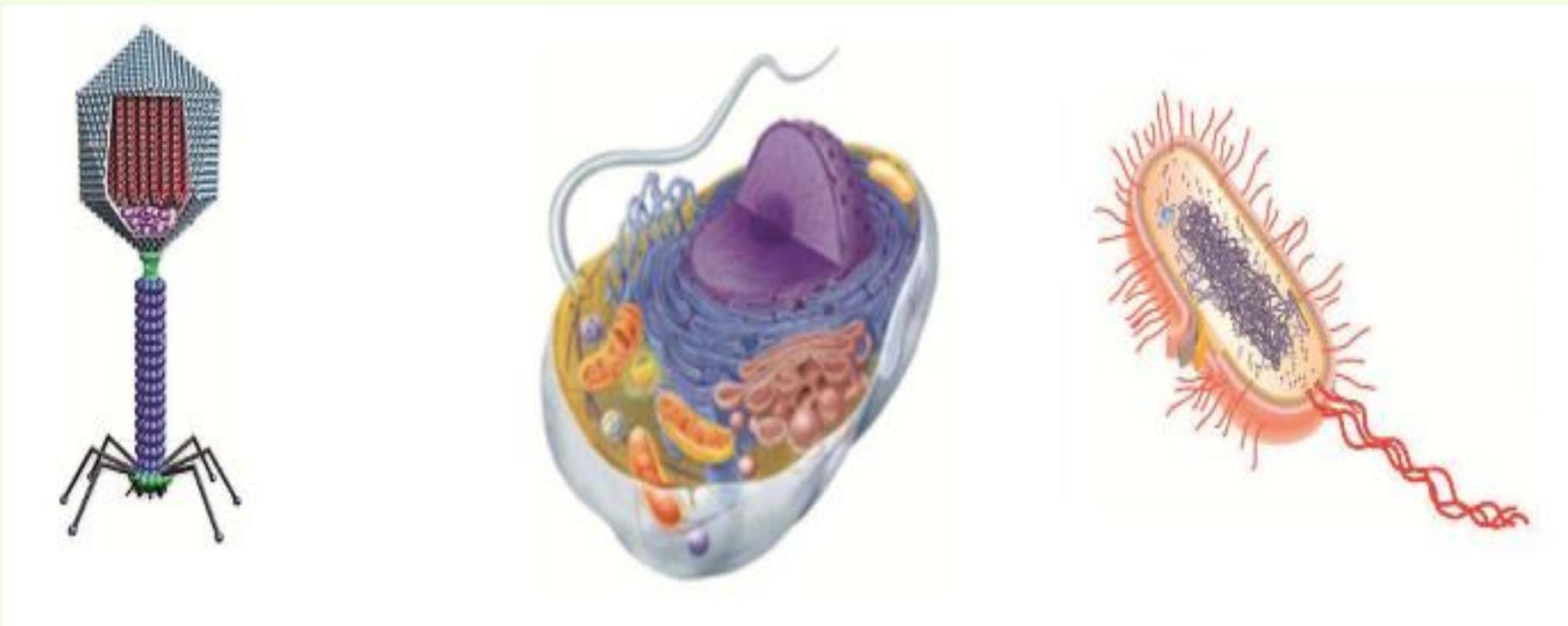
RASTLJINSKA CELICA

CILJI v 6. razredu

- na osnovi opazovanja spoznajo, da z **uporabo lupe in mikroskopa** lahko vidimo stvari, ki so s prostim očesom nevidne
- na osnovi opazovanja z mikroskopom ugotovijo, da so **organizmi zgrajeni iz celic** in da imajo celice **notranjo zgradbo**
- spoznajo, da so celice **zelo majhne** in da so mnogi večcelični organizmi (tudi človek) zgrajeni iz mnogih tisoče milijard celic
- spoznajo **osnovno zgradbo celice** (rastlinske, živalske)
- spoznajo, da celice vsebujejo mnogo različnih snovi

Velikost celic

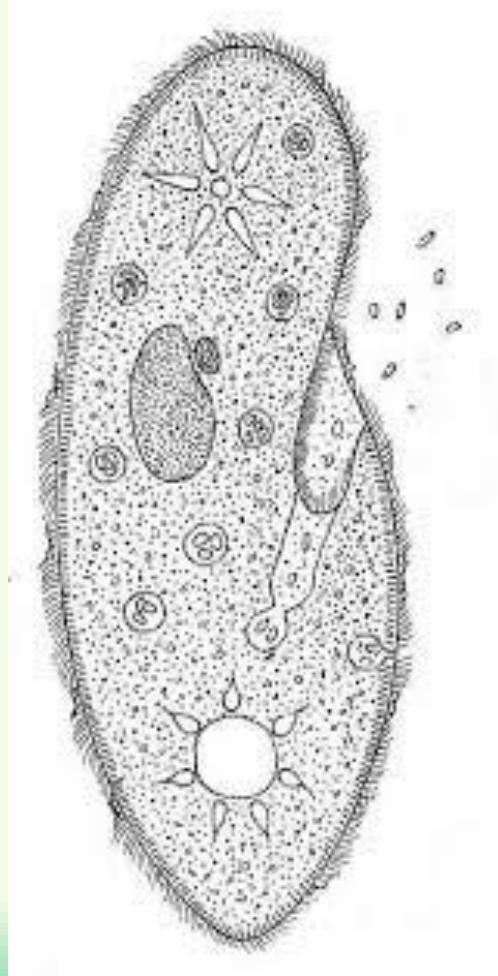

STANDARDI ZNANJ

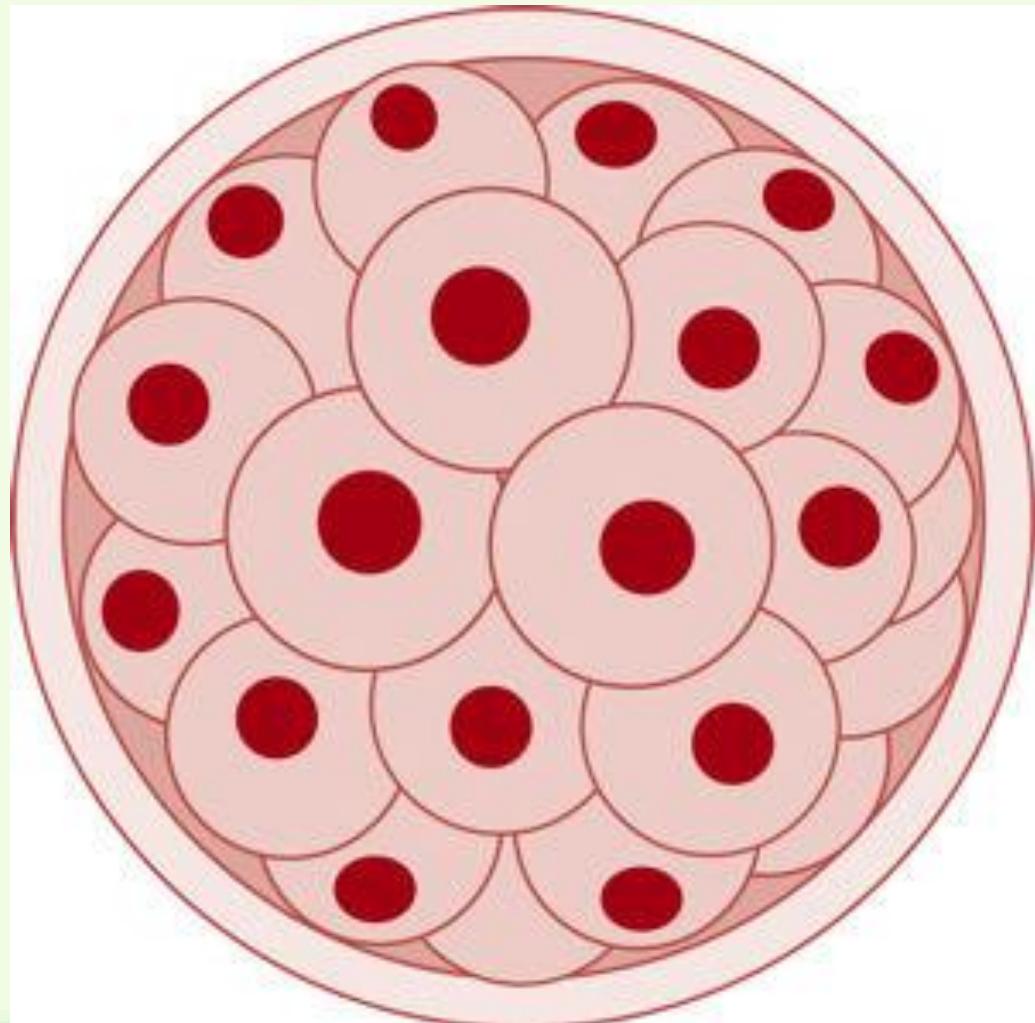
- **Vsi organizmi so zgrajeni iz celic**, ki so osnovne gradbene in funkcionalne enote živega. Celica ima **notranjo zgradbo**, posamezni deli celice opravljajo posebne naloge.
- Živali, rastline, glive in bakterije se razlikujejo med seboj po **zgradbi in delovanju celic**. Glede na število osebkov je večina organizmov na našem planetu **enoceličnih**. Nekateri organizmi, tudi človek, so **večcelični**.

Enoceličar je
sestavljen iz ene
same celice.
Primer: paramecij

Mnogoceličar je sestavljen
iz več celic.

<http://babyfit.sparkpeople.com/articles.asp?id=835>

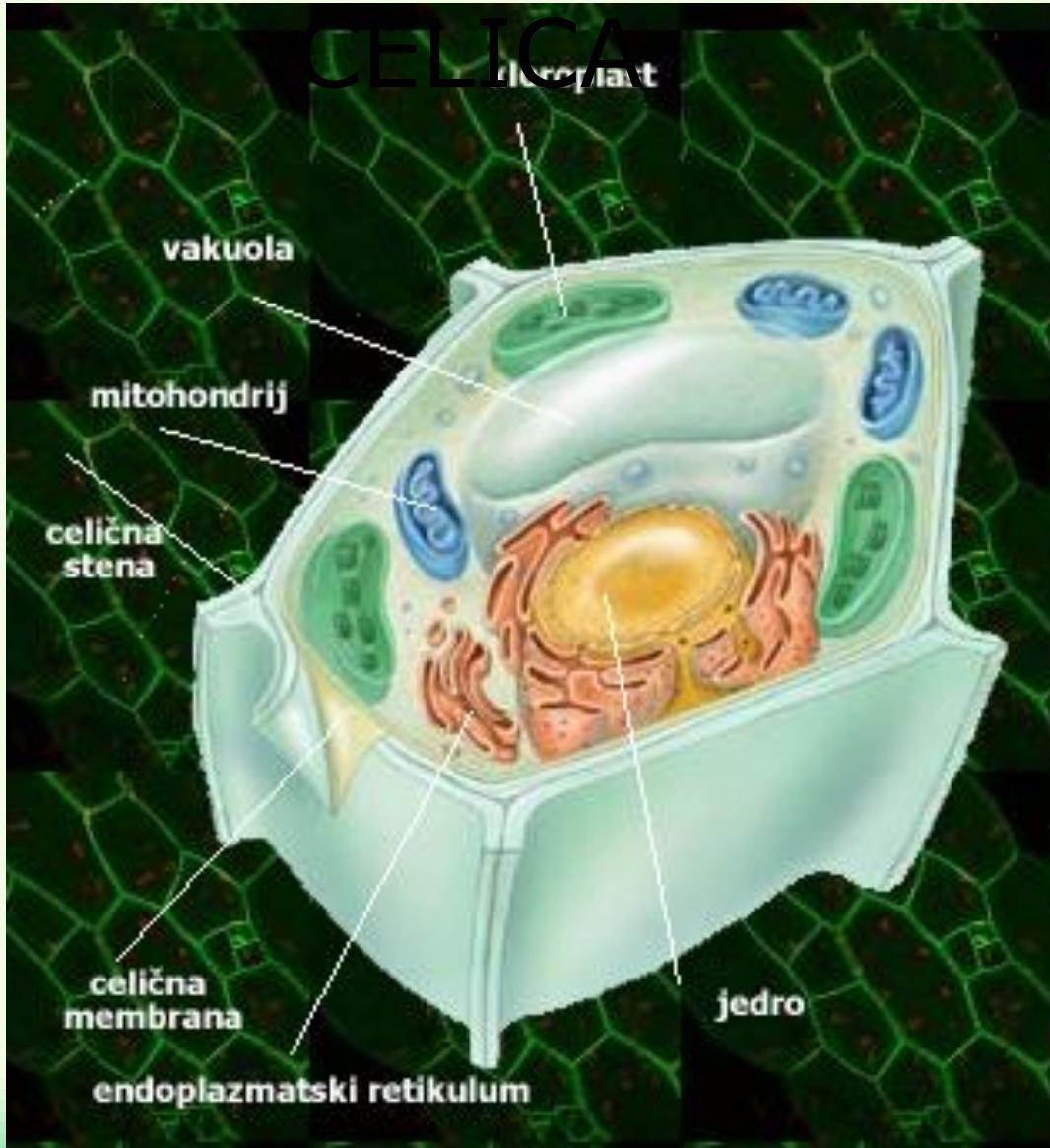
Dejavnosti v 6. razredu (nekaj predlogov)

- Učitelj najprej razloži, da je celica osnovna enota vseh živih organizmov.
- Na spletnih straneh poišče model celice in jo prilepi v zvezek.
- Z barvicami nariše rastlinsko celico v zvezek in označi celične organele.
- Učitelj mu ob sliki razloži funkcijo in delovanje celičnih organelov.
- Pod mikroskopom si pogleda celico luskolista čebule, alge, ciklame ali katere druge celice.

RASTLINSKA

CELICA

Opozoriti
učence na
velikostna
razmerja
celičnih
organelov!!

7. razred

KONCEPT

Živali, rastline, glive in bakterije se razlikujejo med seboj **po zgradbi in delovanju** celic. Glede na število osebkov je večina organizmov na našem planetu **enoceličnih**. Nekateri organizmi, tudi človek, so **večcelični**.

PROKARIOTSKE CELICE

bakterije

EVKARIOTSKE CELICE

praživali

celice gliv

živalske celice

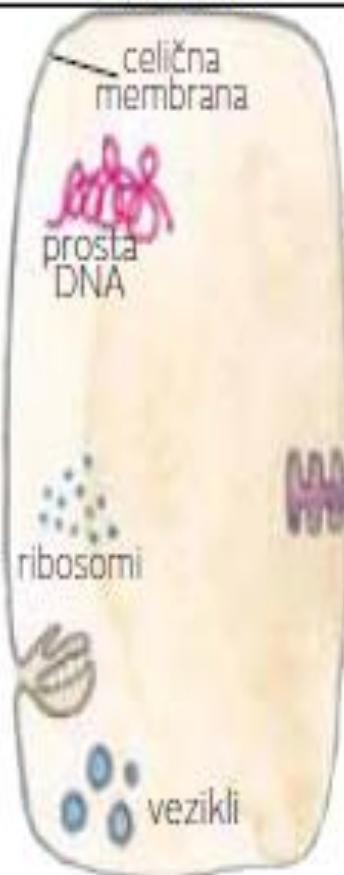
rastlinske celice

CILJI V 7. razredu

- primerjajo **podobnosti in razlike** med rastlinsko, živalsko, glivno in bakterijsko celico (jedro, celična stena, mitohondrij, kloroplast, celična membrana) in razumejo, da **posamezni deli celice** (celični organeli) **opravljajo različne naloge** (delitev nalog znotraj celice)
- spoznajo, da v rastlinskih, živalskih in glivnih celicah poteka **celično dihanje** (v mitohondriih); samo v rastlinskih celicah pa poteka **fotosinteza** (v kloroplastih)

Prokariont

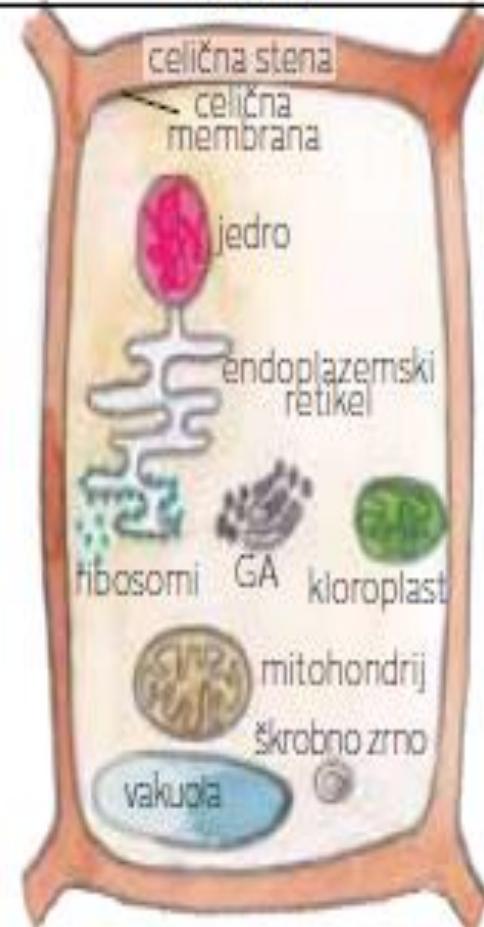
Gliva

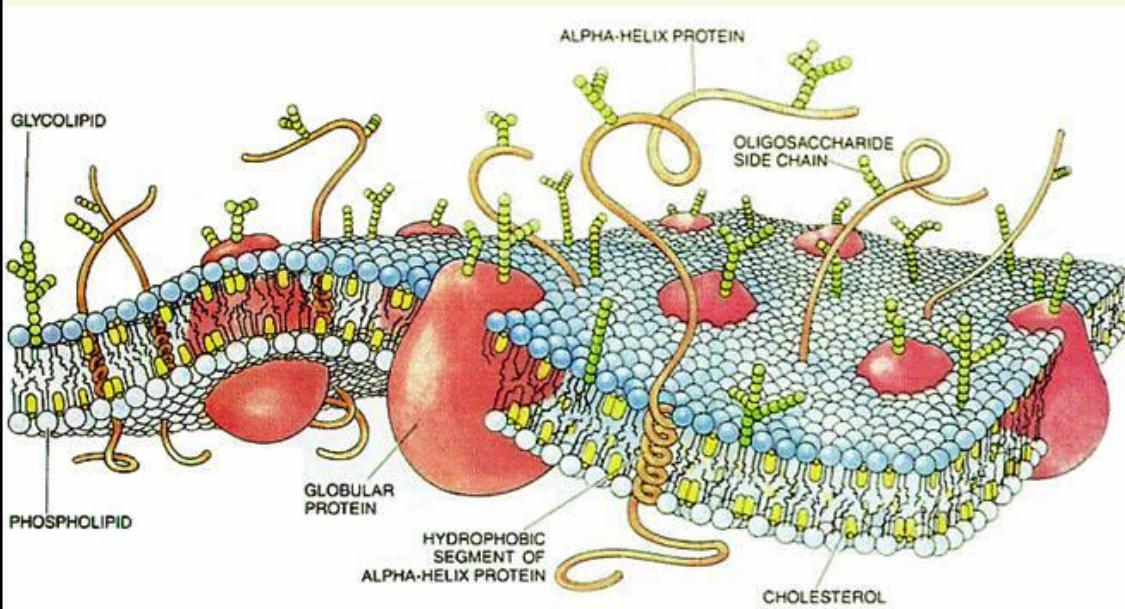
Žival

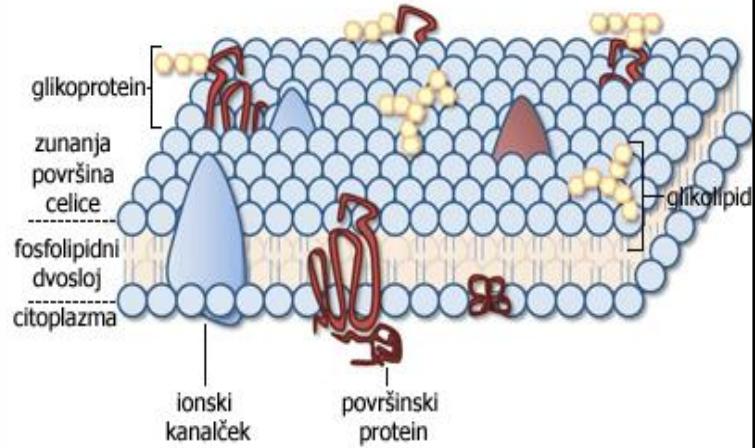
Rastlina

CELIČNA MEMBRANA

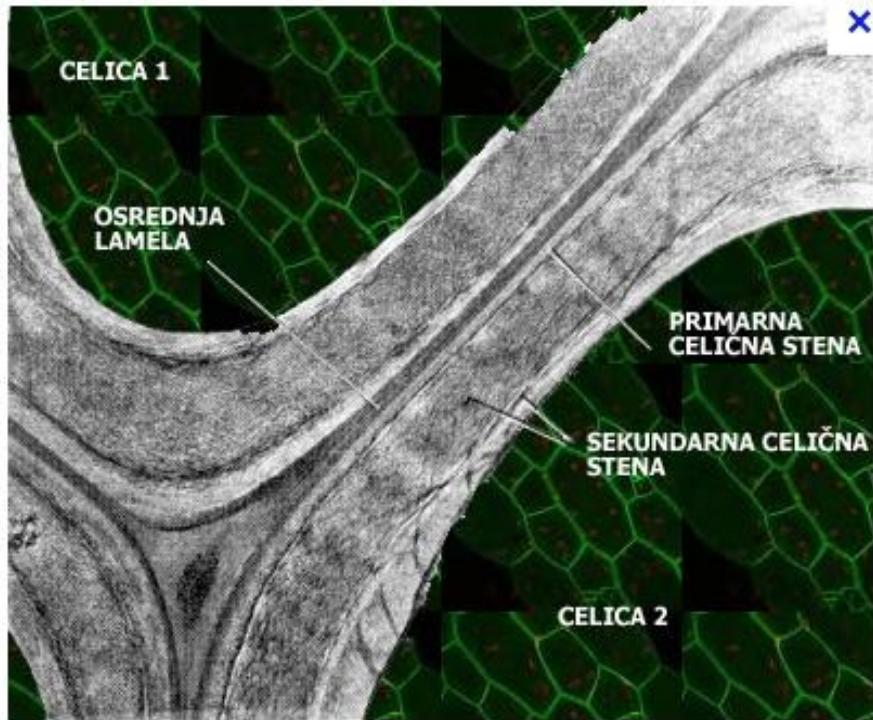
http://www-f1.ijs.si/~rudi/sola/Hidrofobni_efekt.pdf

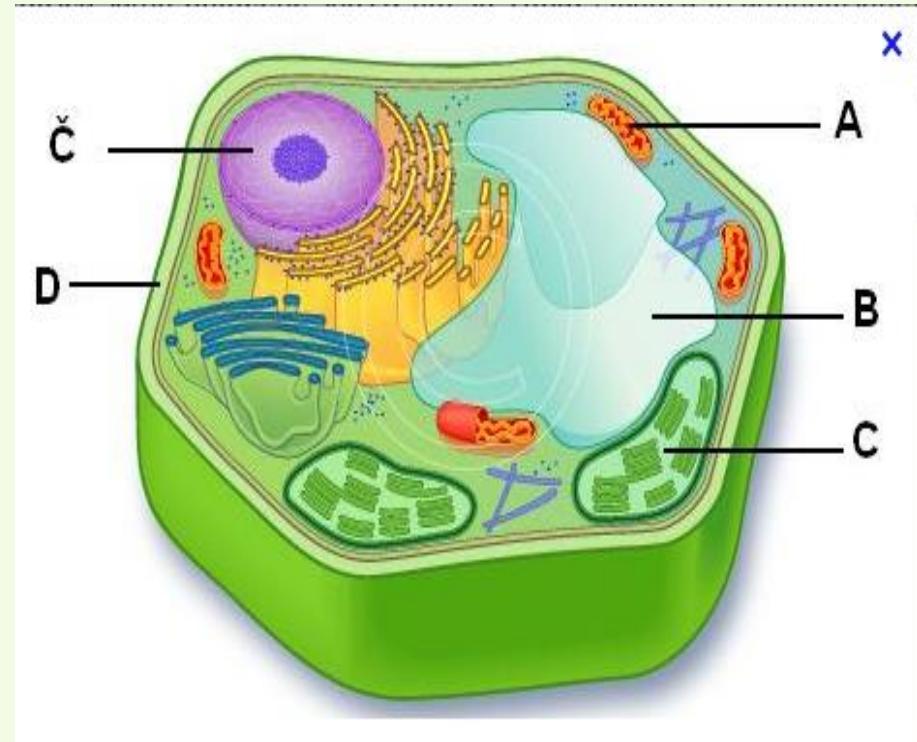
http://mss.svarog.si/biologija/MSS/index.php?page_id=10745

- Uravnavata izmenjavo snovi med celico in okoljem. Je izbirno prepustna.
- Celična membrana** obdaja celice in celične organele.

CELIČNA STENA

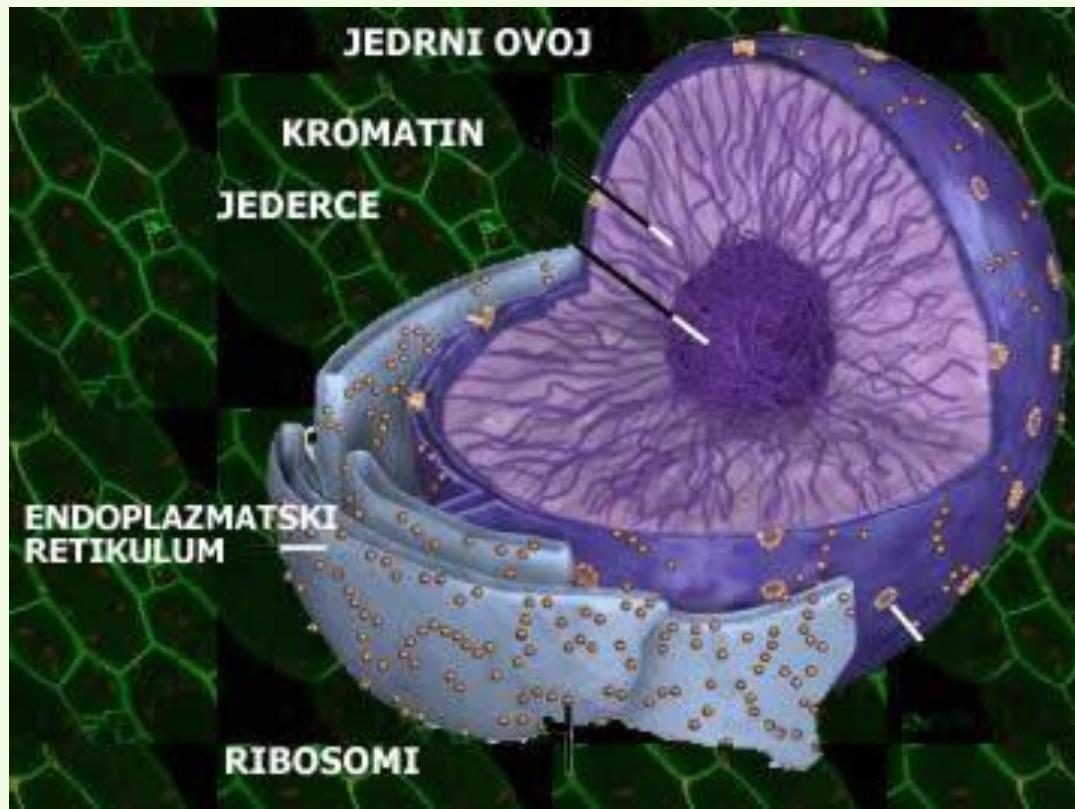

http://www2.arnes.si/~okosanapo1/celicna_bioligija/11.htm

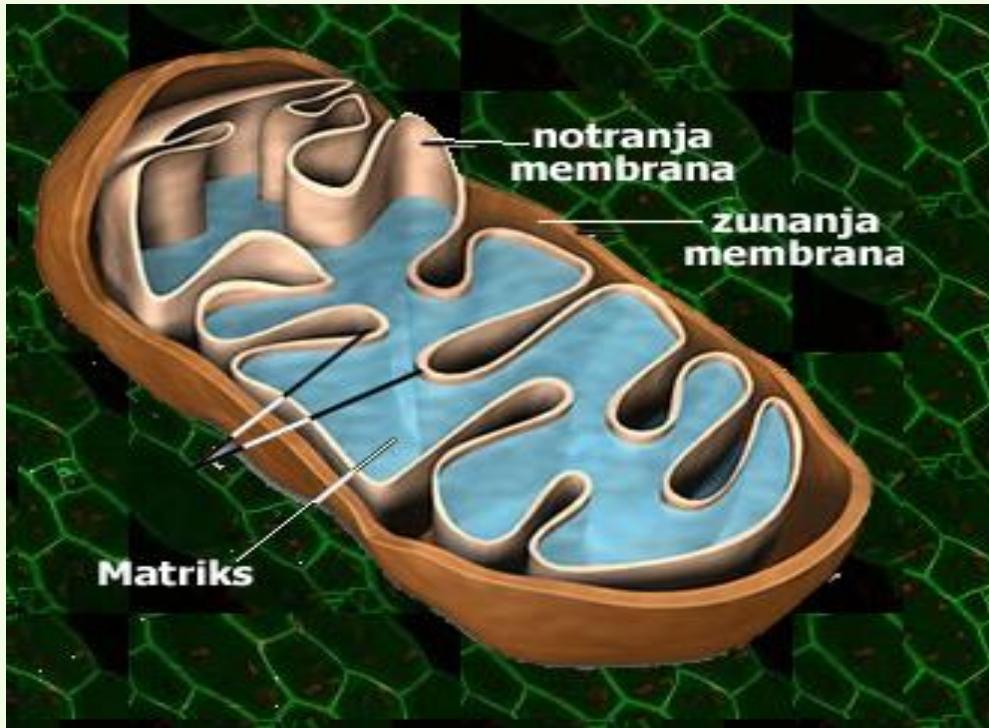
- Je okrog celične membrane.
- Značilna za rastline, glive in nekatere bakterije .
- Zaradi celične stene je rastlinam onemogočeno gibanje kot pri živalih.
- Ni živa, je trdna.

CELIČNO JEDRO

Nadzorujejo vse dejavnosti celice.
Imajo ga evkarionti.

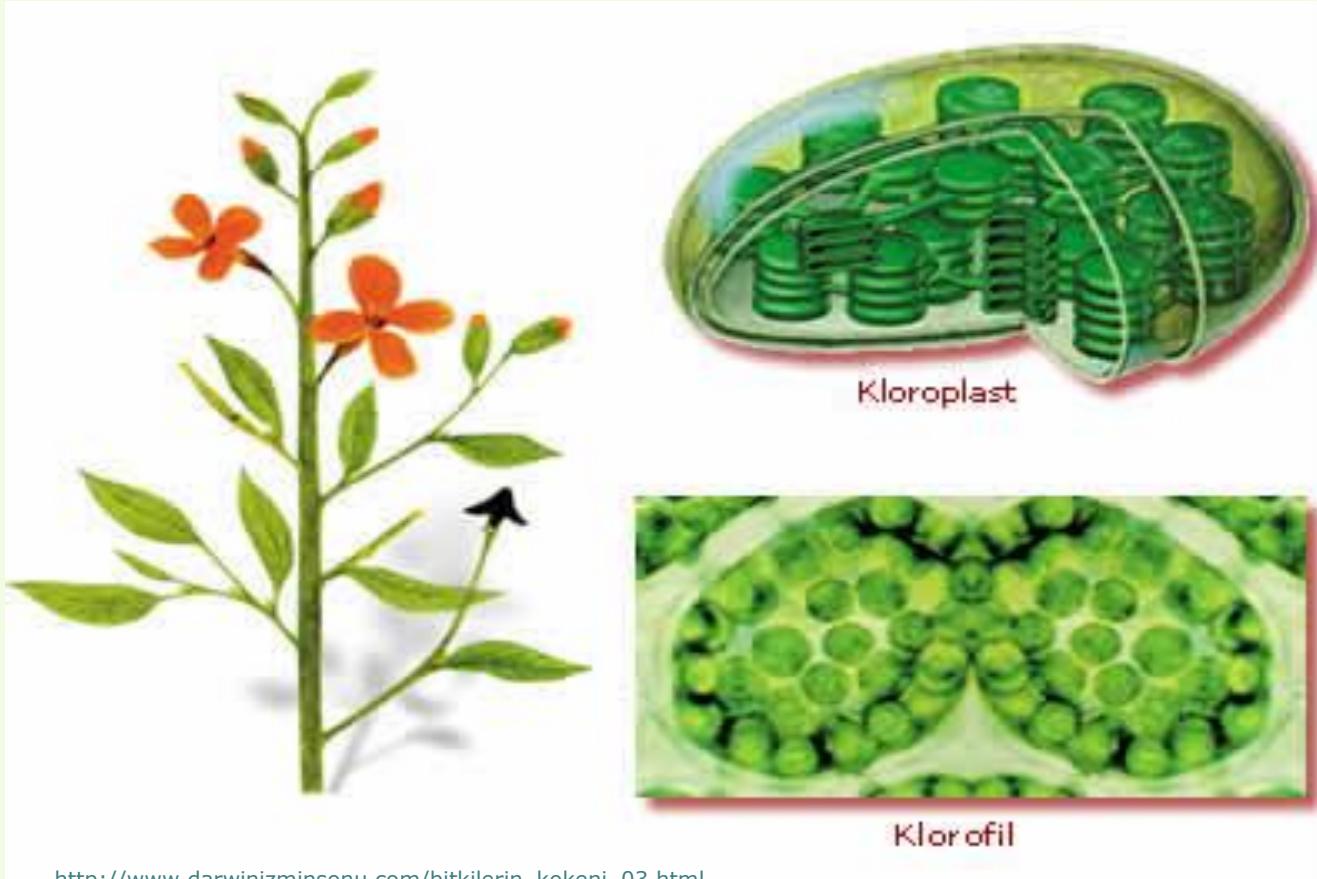
MITOHONDRIJ

http://www2.arnes.si/~okosanapo1/celicna_biologija/14.htm

Mitochondrij je celični organel zgrajen iz dveh membran. V njem poteka celično dihanje. Imajo ga rastlinske in živalske celice.

KLOROPLAST

http://www.darwinizminsonu.com/bitkilerin_kokeni_03.html

Kloroplast je celični organel, obdan z dvojno membrano. V kloroplastu poteka fotosinteza. Imajo ga samo rastlinske celice.

- spoznajo, da so zgornje lastnosti celice povezane z vlogo organizma v ekosistemu kot **proizvajalca** (rastline) oziroma **potrošnika** in **razkrojevalca** (živali, glive)
- spoznajo, da na osnovi razlik v celični zgradbi organizme **razvrščamo** v širše skupine (bakterije, glive, rastline in živali)
- spoznajo, da **virusi** niso celice in jih zato ne uvrščamo med organizme

PROIZVAJALCI (rastline)

http://www.kam.si/preglej_po_tagih/215_rastlina/

- Proizvajalci so rastline, ki si same naredijo hrano s pomočjo sončne energije, ogljikovega dioksida in vode - avtotrofi.

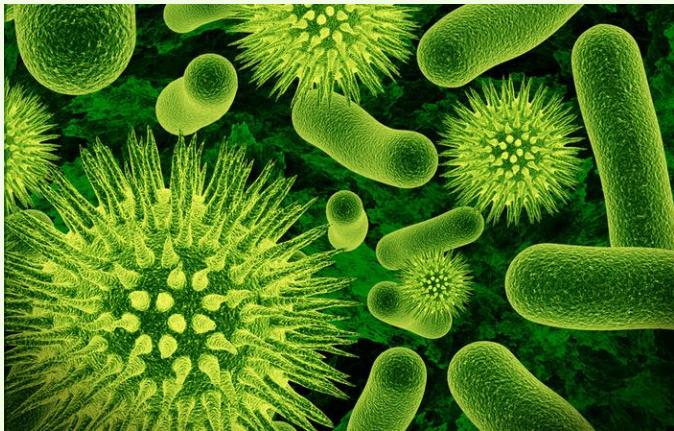
POTROŠNIKI

Potrošniki so živali in glive, ki se hranijo z že pripravljeno organsko hrano - heterotrofi.

RAZKROJEVALCI

bakterije

deževnik

glive

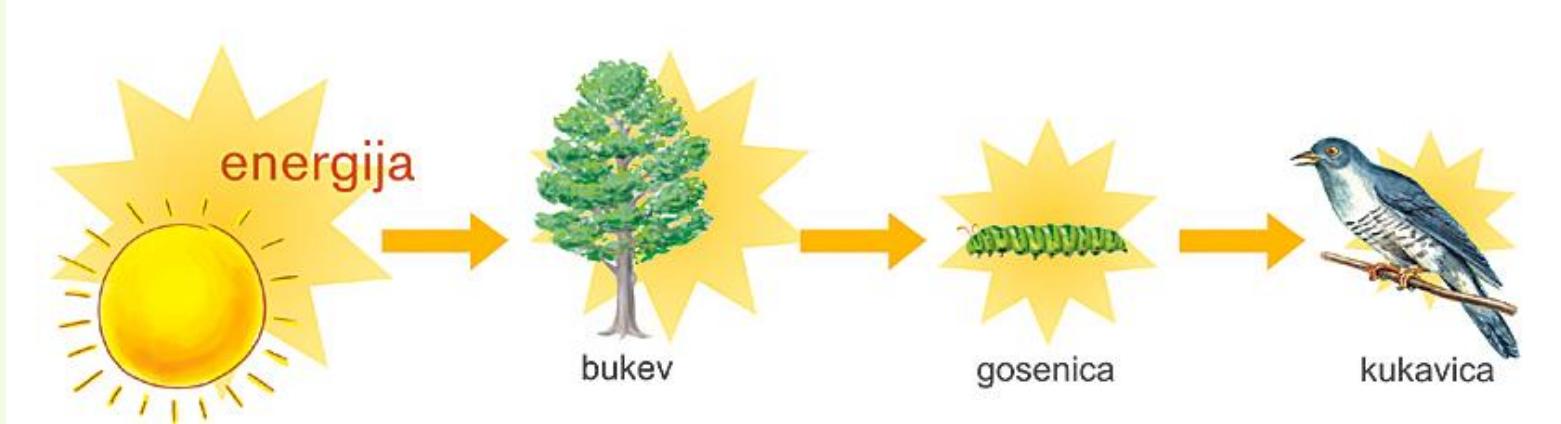

striga

- Razkrojevalci so organizmi (bakterije, glive in nekatere živali), ki organsko hrano spreminja v rudninske snovi (anorganske snovi).

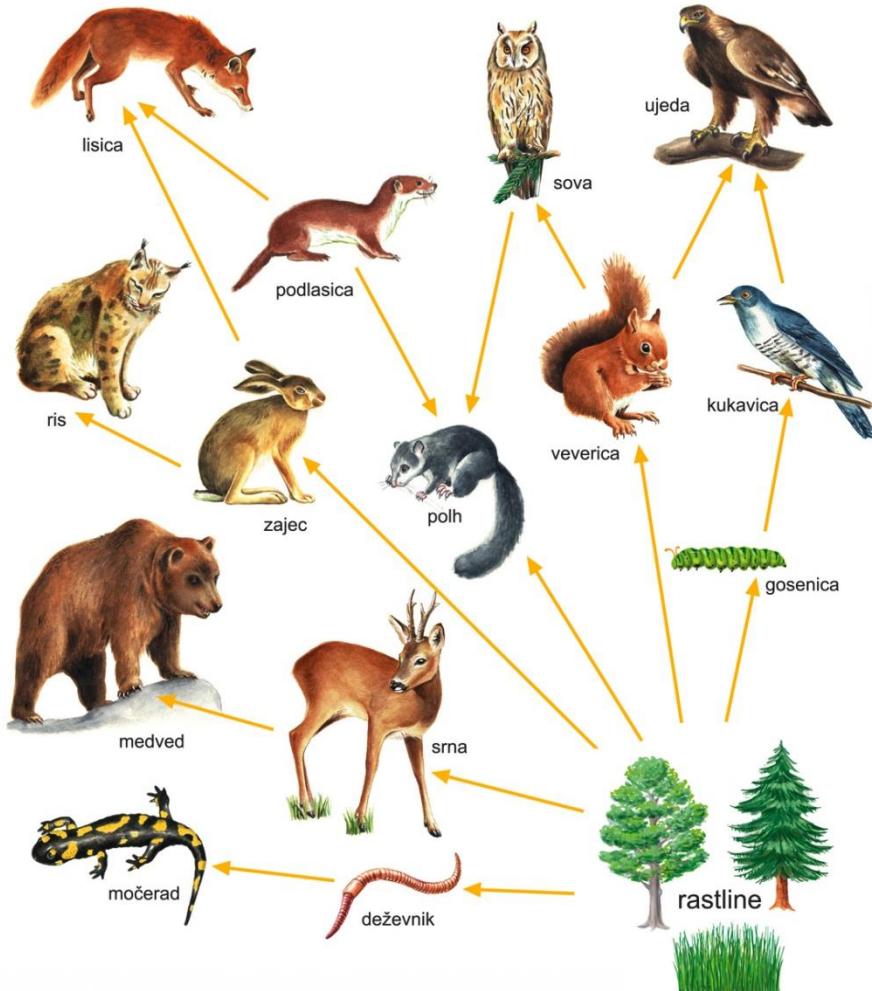
Prehranjevalna veriga

Sestavi svojo prehranjevalno verigo v zvezek. Pazi, da bo vedno na začetku proizvajalec - rastlina, nato pa rastlinojedec (potrošnik) in spozna, da se energija manjša.

Prehranjevalni spleti

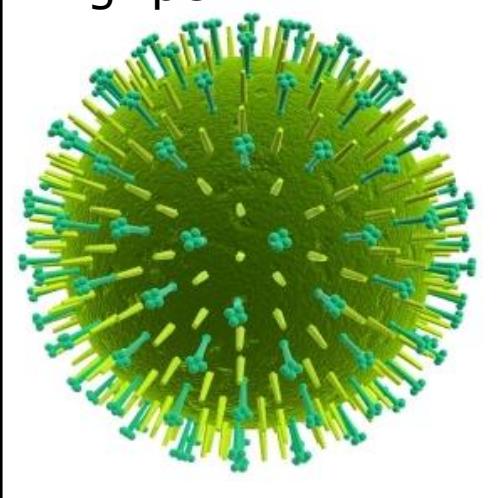
Prehranjevalni spleti

Prehranjevalni spleti
- na začetku so vedno proizvajalci.

VIRUSI

Virus
gripe

Virus vodenih
koz

Virus na
paradižniku

Virusi niso živi, ker nimajo celičnih mehanizmov, potrebnih za lastno razmnoževanje, nimajo lastnega metabolizma. Za razmnoževanje torej potrebujejo celico gostiteljico, ki je lahko rastlinska, živalska, človeška ali bakterijska.

8. razred

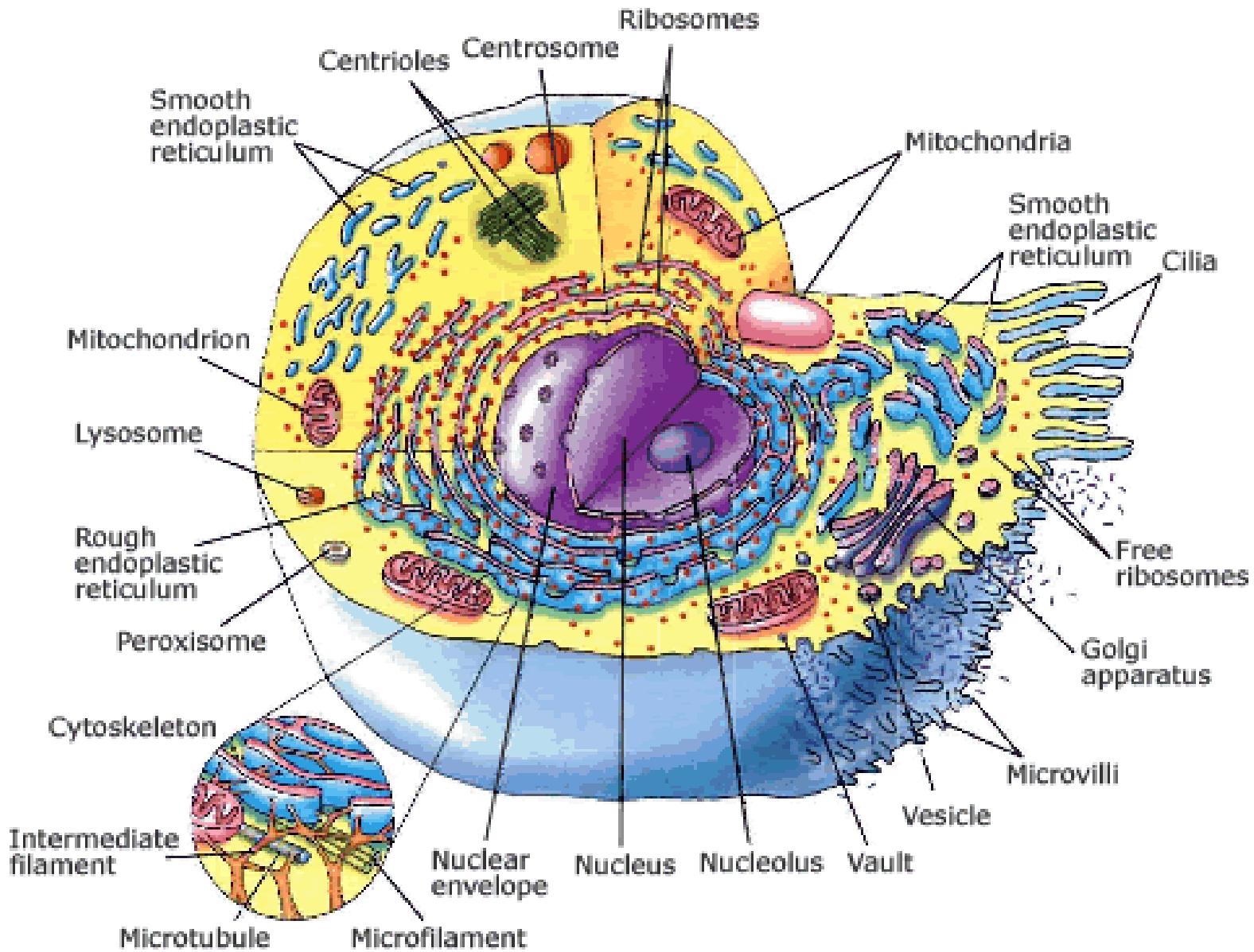
KONCEPT

Vsi organizmi so zgrajeni iz celic.

Število celic v organizmu sega od ene celice do več tisoč milijard celic.

Celice imajo zapleteno **notranjo zgradbo**, ki jo lahko opazujemo z mikroskopom.

Ospoznajo in uporabijo raziskovalne metode za proučevanje celic (npr. mikroskopiranje),

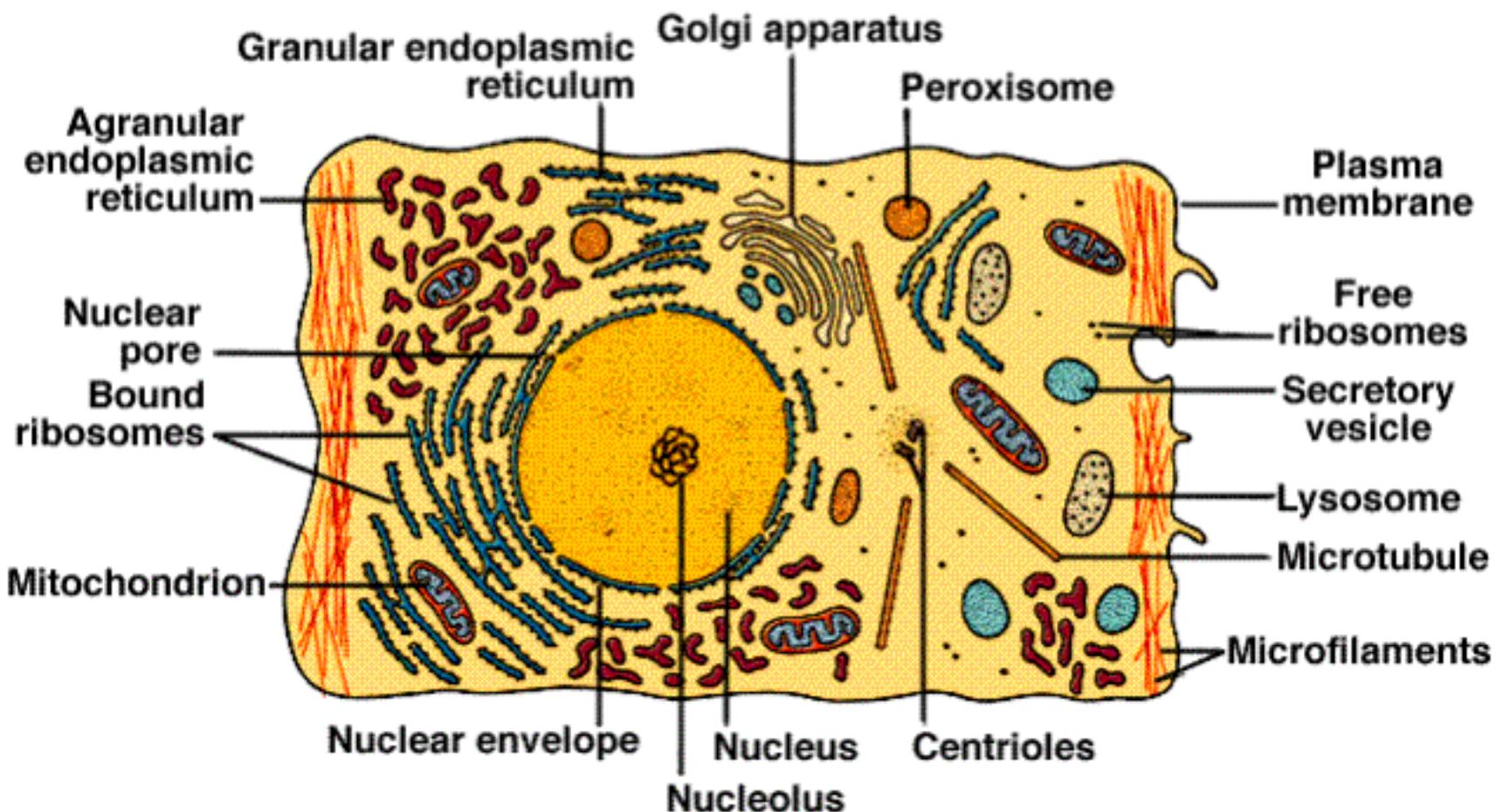
Oprepoznajo, opišejo, skicirajo in označijo pod svetlobnim mikroskopom razvidne dele celice,

Oprimerjajo zgradbo in delovanje celice človeka s celicami drugih živali, rastlin, gliv in bakterij,

Orazumejo vlogo celičnih organelov (jedro, membrana, kloroplast, mitohondrij) in primerjajo njihovo delovanje v različnih tkivih in v različnih organizmih.

Human Cell

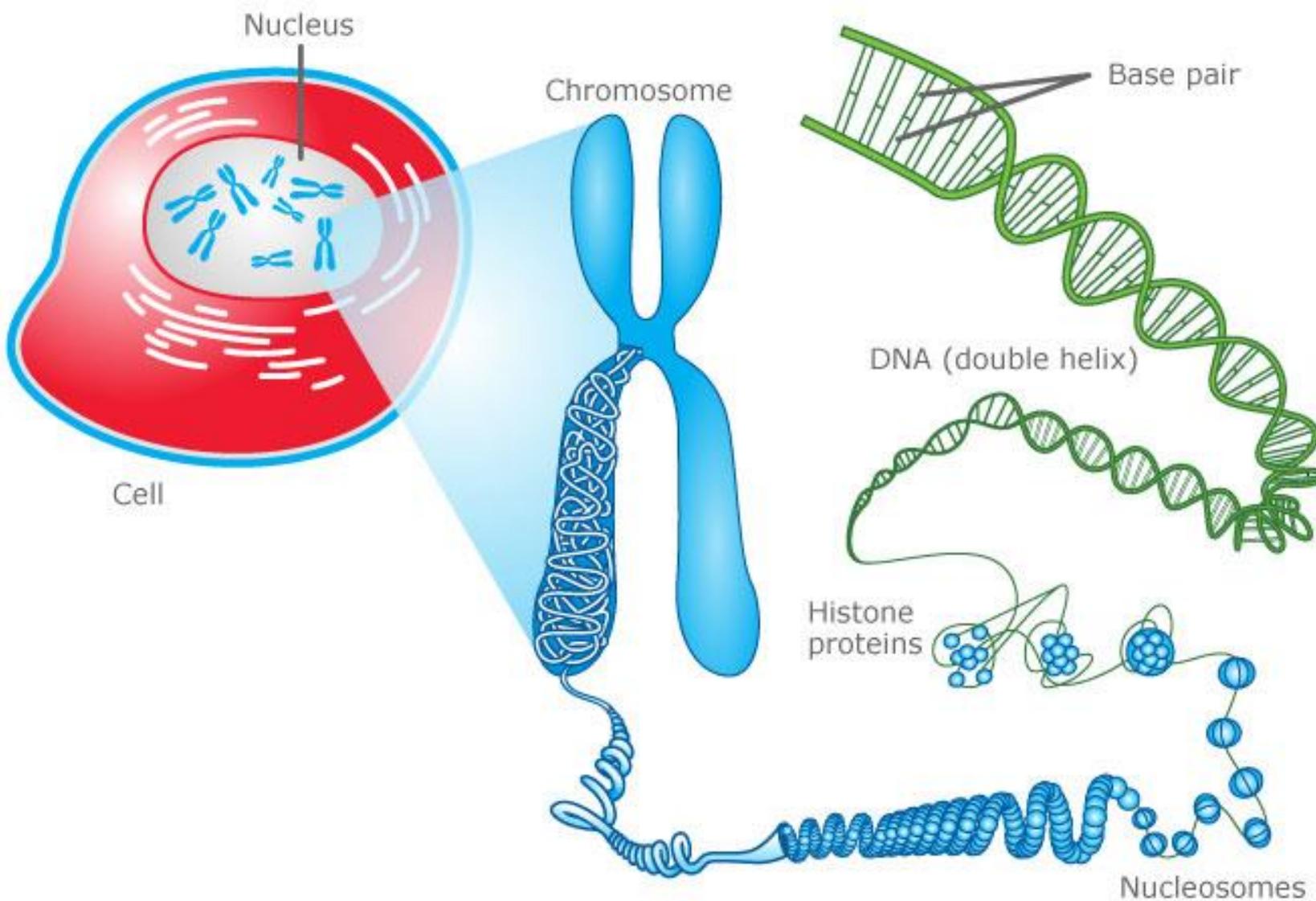

Orazumejo, da imajo celice vseh organizmov **enotno osnovno zgradbo in delovanje,**

Orazumejo, da **celice izmenjujejo snovi z okoljem skozi celično membrano,**

Orazumejo, da **celice gliv, rastlin in živali v jedru vsebujejo molekule DNA, ki so nosilci dedne informacije (genov)**

9. razred

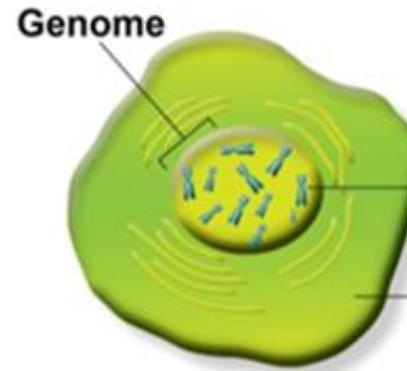
KONCEPT

Lastnosti organizmov določajo beljakovine, zgradba beljakovin pa je zapisana v genih.

CILJI

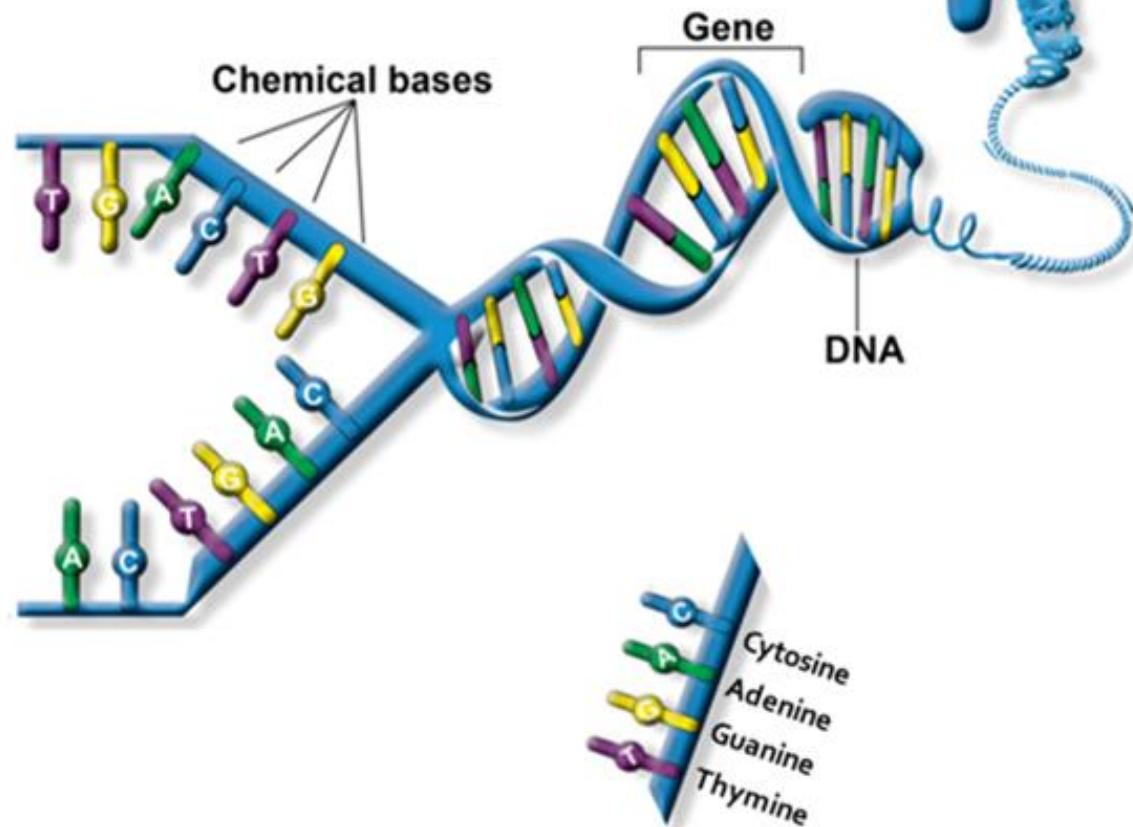
Ponovijo zgradbo celice in razumejo, da je v vsaki celici (v celičnem jedru) organizma dedni zapis za njegove lastnosti.

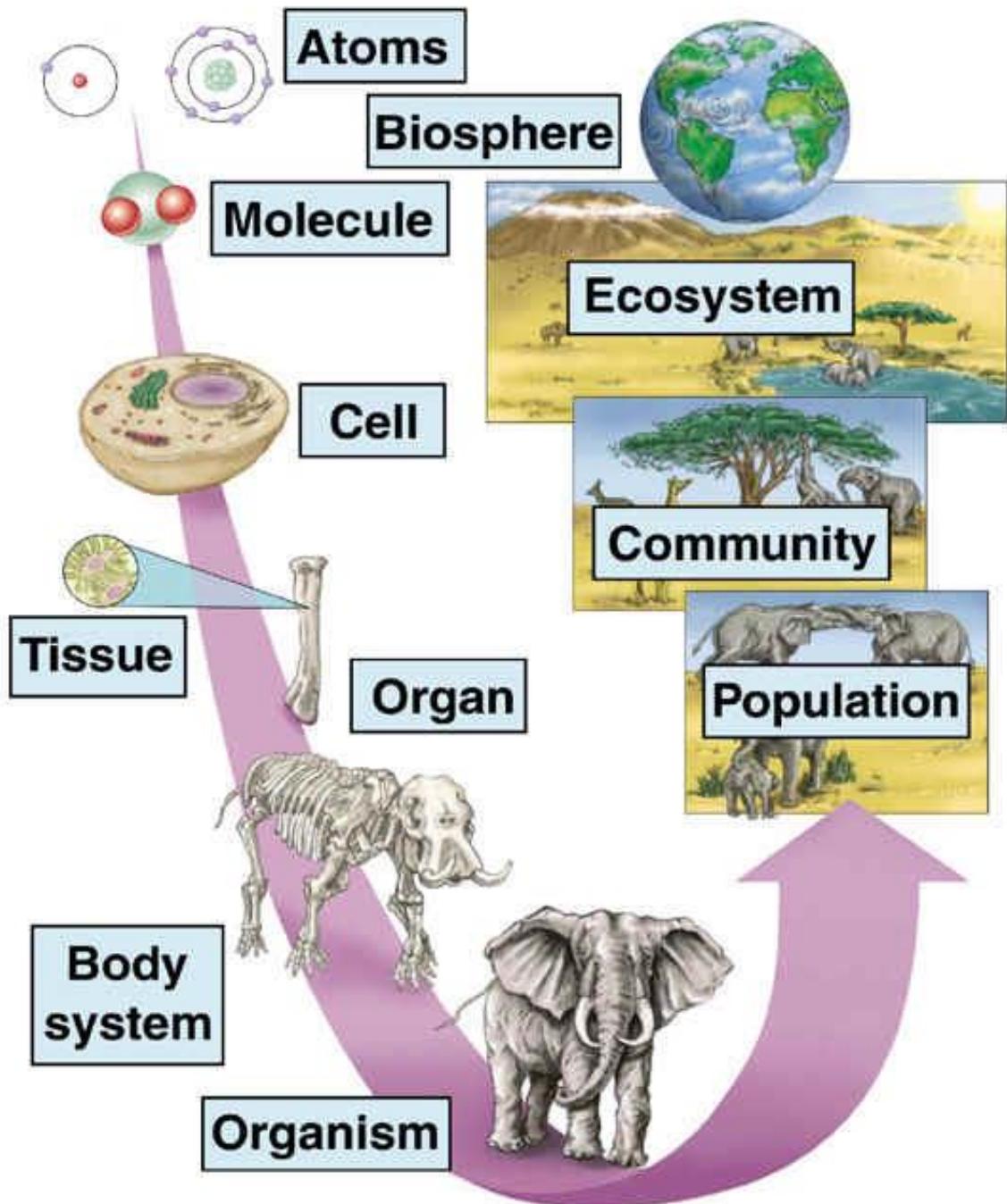

SNP
↓
CTACT?CTGCCCTTAAG?TCCC

SNP
↓
GATGA?GACGGGAATTCC?GGG

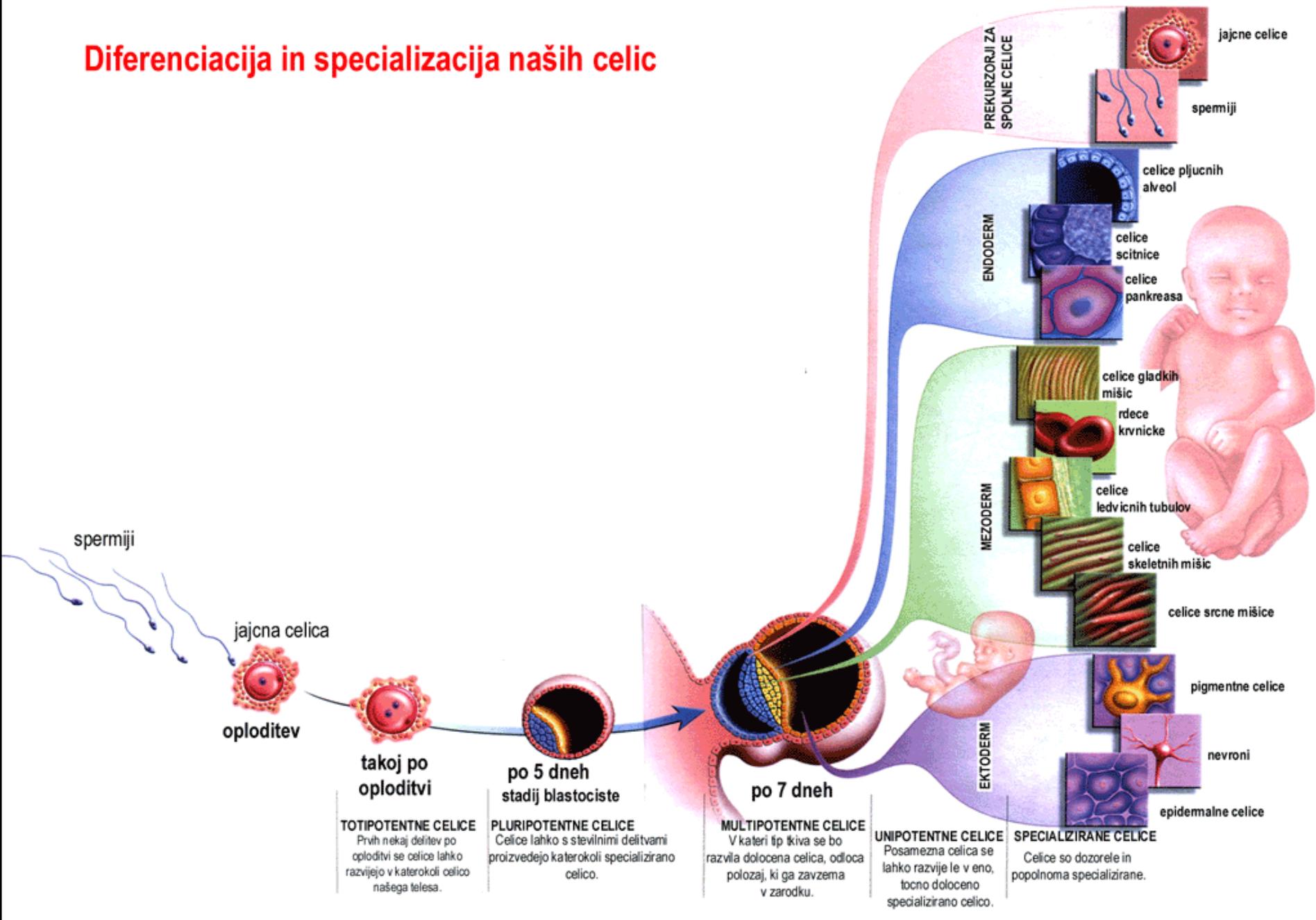
- Živi sistemi na vseh ravneh organizacije kažejo **soodvisnost med zgradbo in delovanjem**. Pomembne **stopnje organizacije** so celica, tkivo, organ, organski sistem, organizem in ekosistem.
- Vsi organizmi so sestavljeni iz celic – **celica je osnovna enota živega**. Glede na število osebkov je na našem planetu največ enoceličnih organizmov. Mnogi organizmi, tudi človek, so **večcelični**.

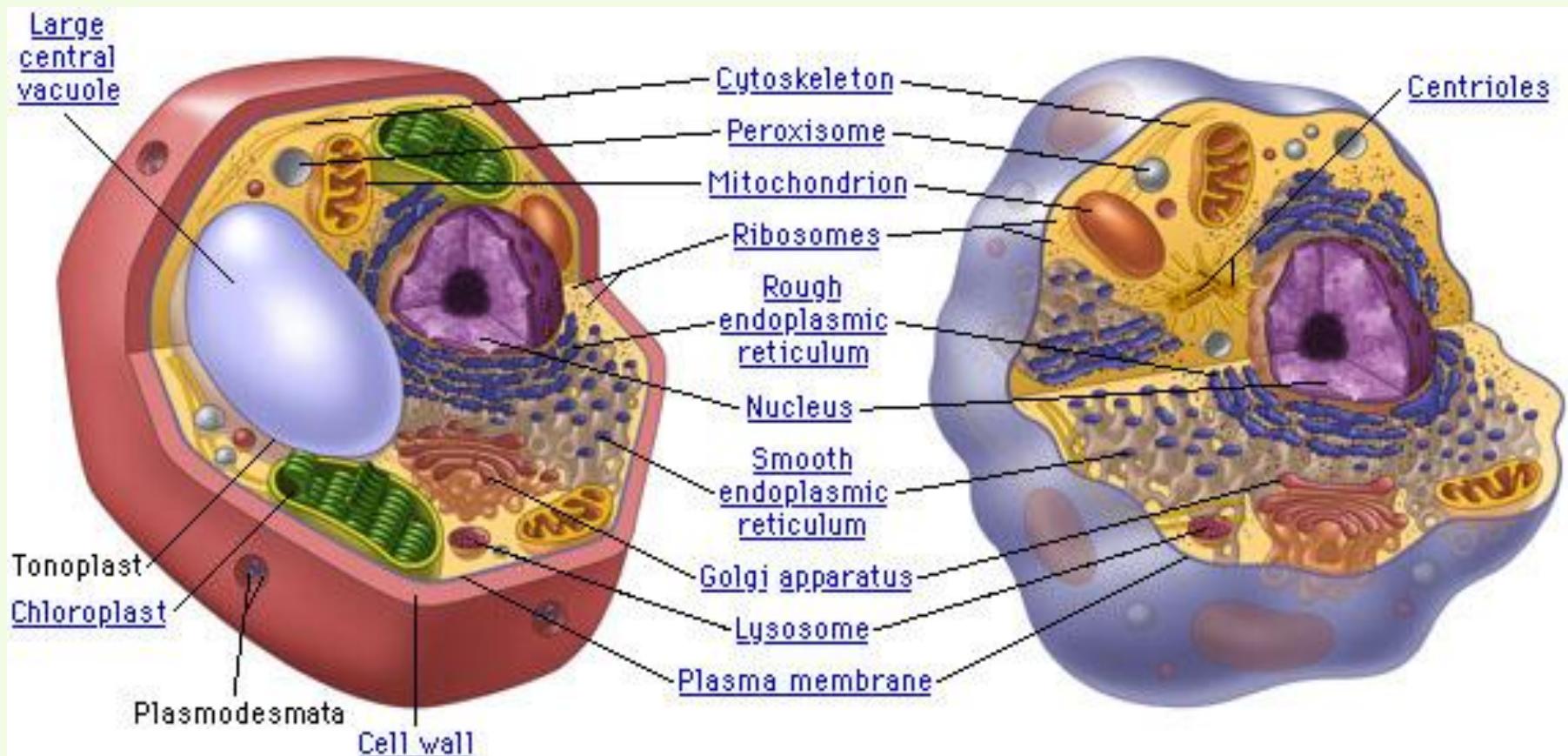
○ V celicah potekajo mnogi procesi, potrebni za vzdrževanje življenja. **Celice rastejo in se delijo** ter tako proizvajajo nove celice. Celice **iz okolja privzemajo snovi**, ki jih uporabljajo za pridobivanje energije za opravljanje celičnih funkcij in proizvodnjo snovi, ki jih potrebuje celica ali organizem.

○ V večceličnem organizmu **specializirane celice** opravljajo posebne funkcije. Skupine specializiranih celic sestavljajo **tkivo**. Različna tkiva sestavljajo večje funkcionalne enote – **organe**. Vsak tip celic, tkiv in organov ima posebno zgradbo in opravlja posebne naloge, ki prispevajo k delovanju **organizma** kot celote.

Diferenciacija in specializacija naših celic

GIMNAZIJA

http://www.phschool.com/science/biology_place/biocoach/images/cells/dualcelA.jpg

Zgradba in delovanje celice (40 ur)

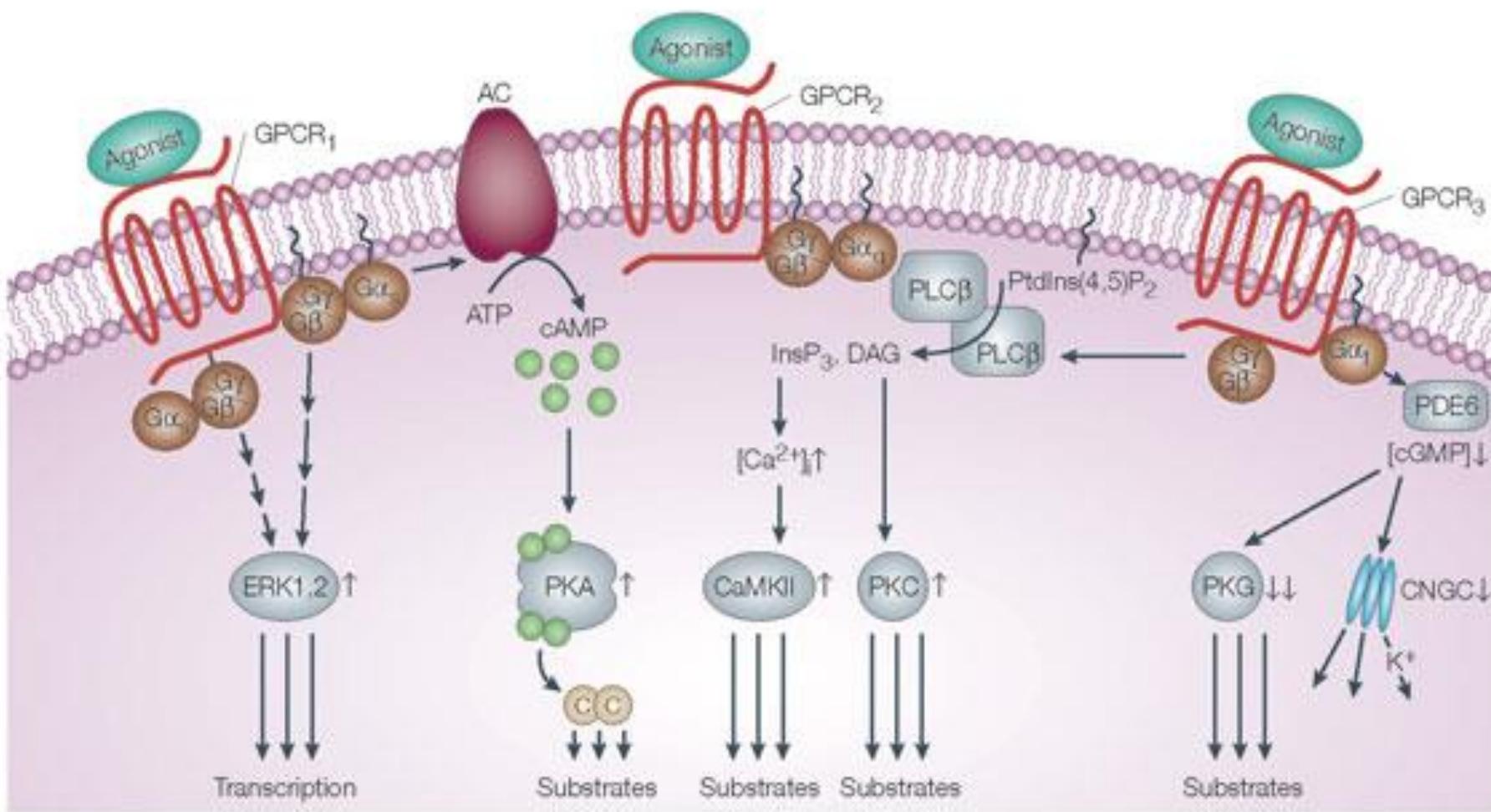
KONCEPT

Osnovna gradbena in funkcionalna enota vseh organizmov je celica. Delovanje celice je povezano z njenou notranjo zgradbo. Celica je obdana z izbirno prepustno **biotsko membrano**, ki regulira njenu interakcijo z okoljem.

V celici množica **različnih vrst molekul** sestavlja posebne strukture, ki **opravljajo celične funkcije**, kot so pretvorba energije, transport molekul, razgradnja in sinteza novih molekul, odstranjevanje odpadnih snovi ter shranjevanje in izražanje genetske informacije.

CELIČNA MEMBRANA

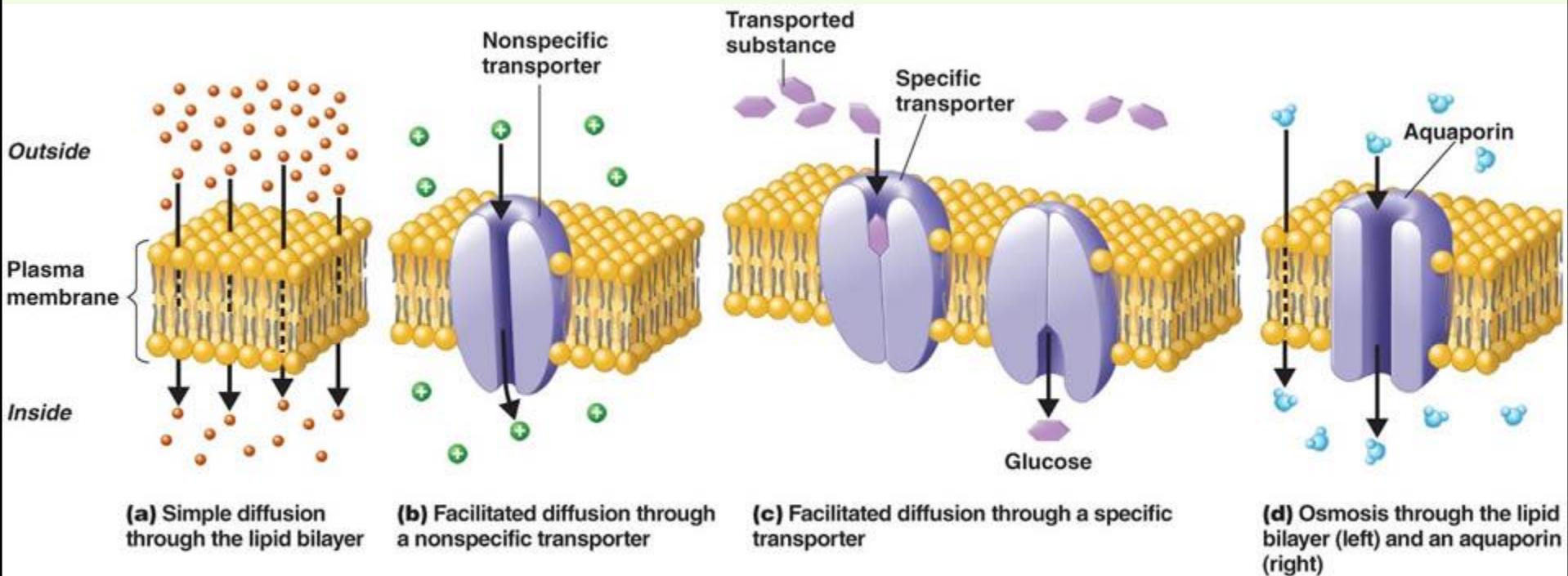

Copyright © 2005 Nature Publishing Group
Nature Reviews | Molecular Cell Biology

- spoznajo nekatere **metode preučevanja celic**
- **mikroskopirajo in skicirajo** celice ter označijo njihovo zgradbo na skicah
- razumejo, da so celice osnovne funkcionalne in gradbene enote organizmov; razumejo **povezavo med zgradbo in delovanjem celice**
- poznajo **velikost celic** in razumejo, da je njihova **velikost omejena predvsem s hitrostjo difuzije**
- poznajo vlogo in pomen **vode**, anorganskih in organskih snovi za celice
- poznajo osnovne skupine **organских molekul** (mono-, di- in polisaharidi, maščobe in fosfolipidi, aminokisline in beljakovine)
- razumejo, da se makromolekule, ki gradijo celice in organizme, sintetizirajo iz majhnega nabora prostih osnovnih enot

DIFUZIJA

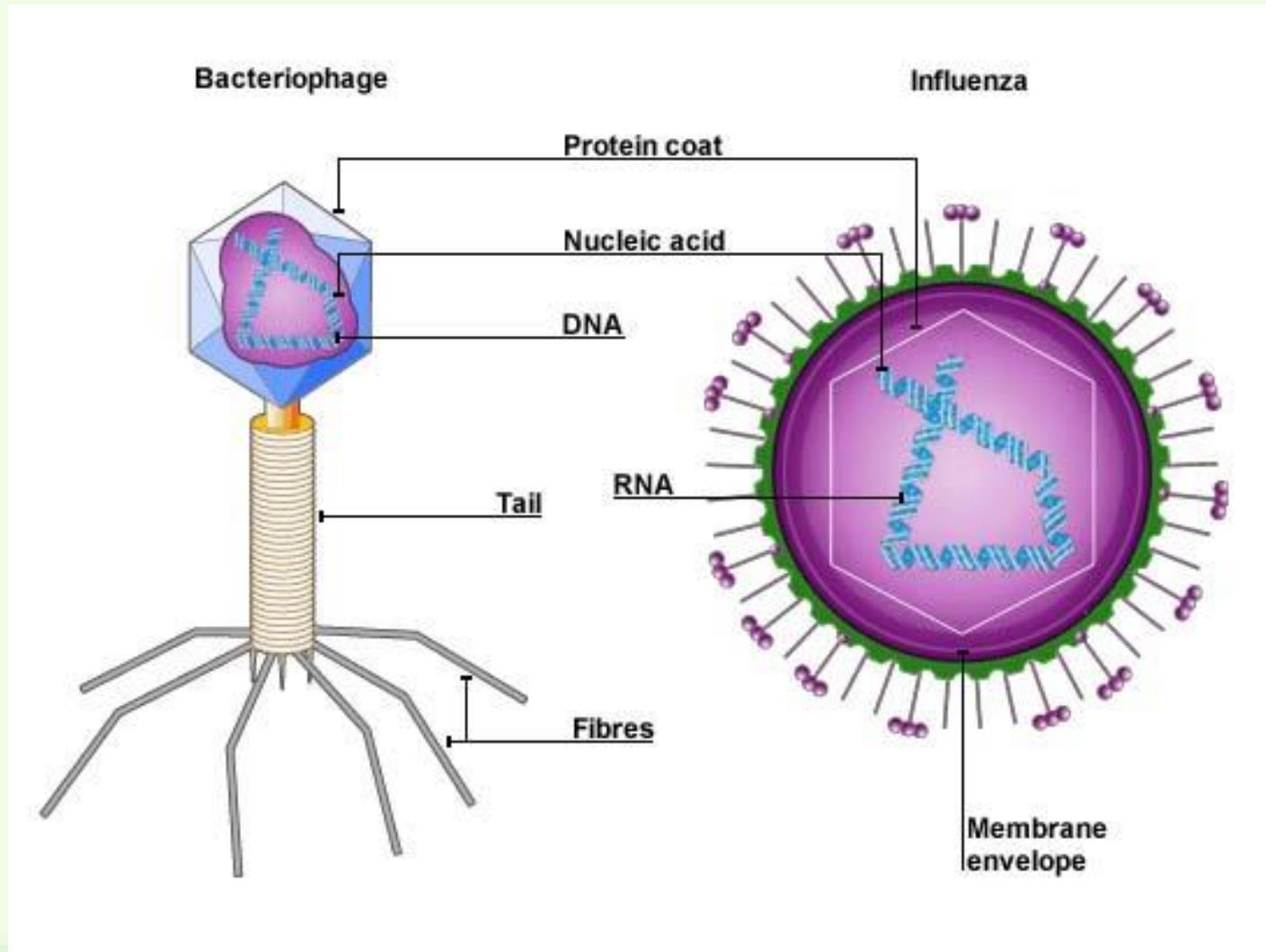
Copyright © 2010 Pearson Education, Inc.

<http://classes.midlandstech.edu/carterp/courses/bio225/chap04/lecture5.htm>

- razumejo zgradbo **biotske membrane** in njen vlogo kot mejo med različnimi razdelki (kompartimenti)
- razumejo **izbirno prepustnost biotske membrane** in osnovne **načine prehajanja snovi skozi njo**
- poznajo osnovne razlike med **prokariontsko in evkariontsko celico** (rastlinsko, živalsko, glivno)
- razumejo, da je evkariontska celica zgrajena iz različnih, med seboj soodvisnih organelov
- **spoznajo organele** in razumejo njihove osnovne funkcije ter njihov evolucijski izvor
- razumejo **razlike v zgradbi celic in virusov**

VIRUS

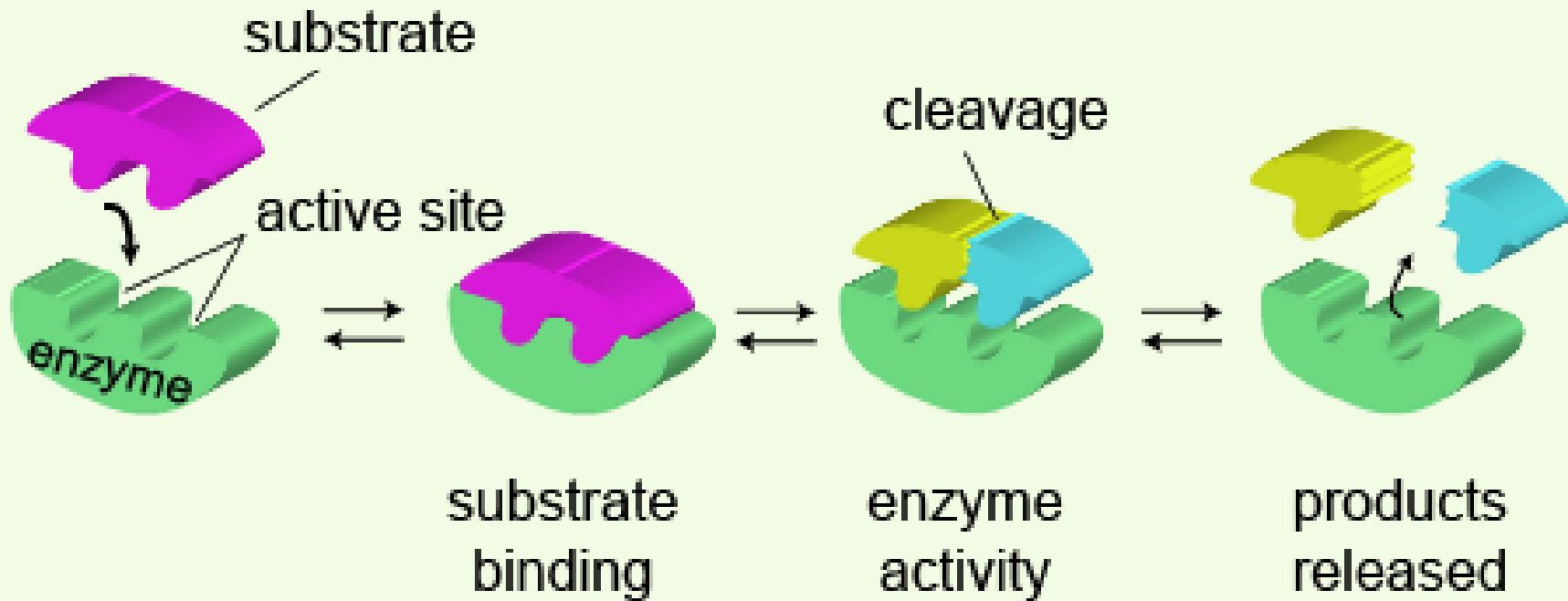
http://www.bbc.co.uk/bitesize/higher/biology/images/virus_es.jpg

KONCEPT

- Celica je **odprt dinamičen sistem**. Večina celičnih funkcij temelji na **biokemijskih reakcijah**. Snovi, ki jih celica sprejme iz okolja, se lahko uporabijo za sintezo celici lastnih snovi. Potek reakcij razgradnje in sinteze omogočajo beljakovinski katalizatorji – **encimi**. V celicah obstajajo molekule, ki so **univerzalni posredniki energije** med biokemijskimi procesi sinteze in razgradnje organskih snovi.

ENCIMI

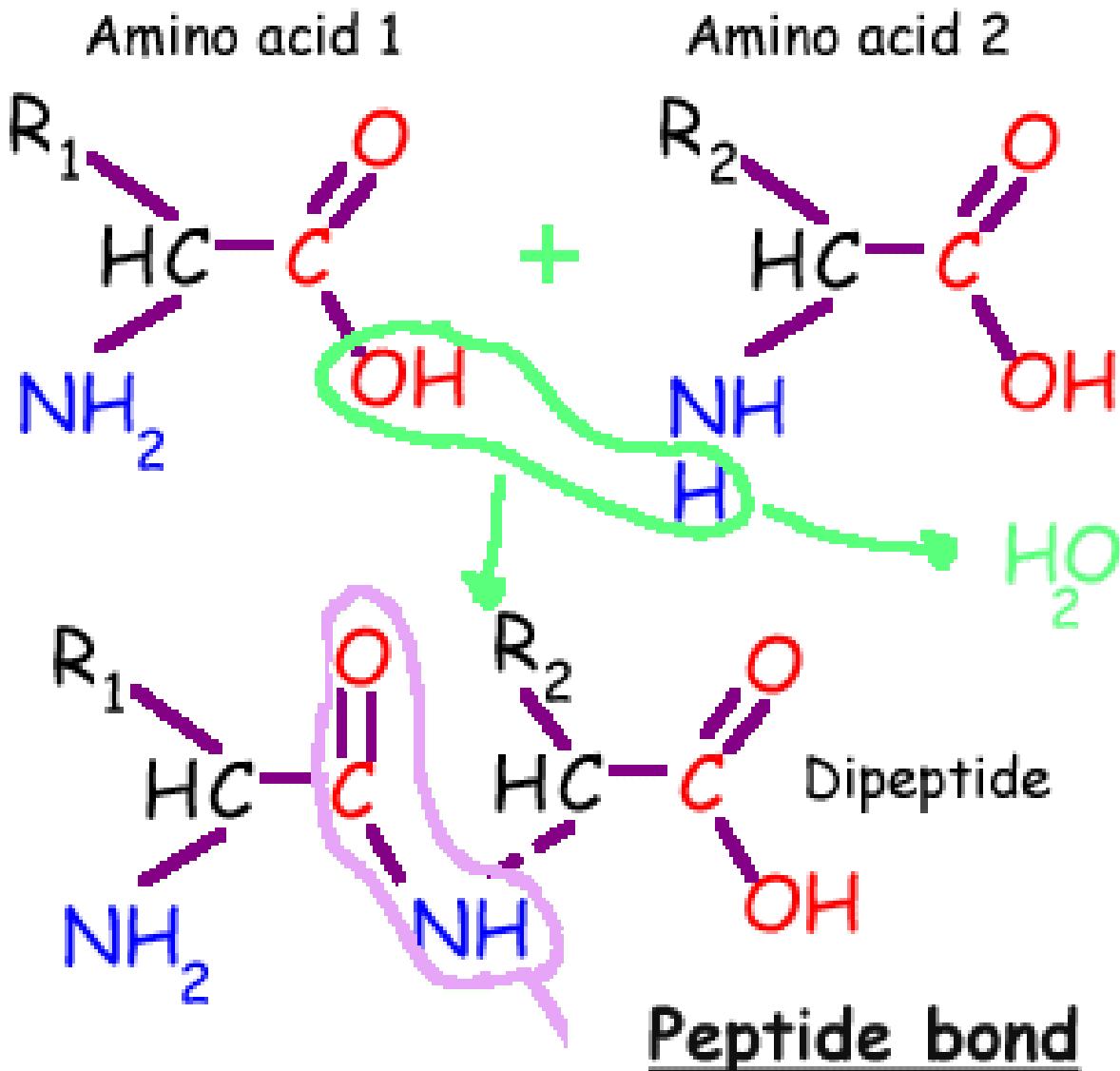

[http://media1.shmoop.com/images/biology/biobook_fow_5a.png](http://media1.shmoop.com/images/biology/biobook_flow_5a.png)

- razumejo, da so **presnovni procesi** v celici skupek kemijskih reakcij, v katerih se pretvarjajo energija in snovi
- razumejo osnovni koncept poteka **encimsko katalizirane reakcije** (model »ključ in ključavnica«) in vplive nanjo
- razumejo, da se oblika aktivnega mesta encima lahko spremeni s segrevanjem nad določeno temperaturo ali s spremembou pH, zaradi česar se molekule encima in reaktantov ne ujemajo več (ključ in ključavnica) in zato **reakcija ne more poteči**
- razumejo, da mnoge **beljakovine**, ki jih celice izdelujejo, podobno delujejo (npr. encimi, receptorji, črpalke)
- spoznajo, da so **lastnosti organizma odraz delovanja njegovih beljakovin**
- razumejo, da celice običajno energijo, ki se sprošča v presnovnih procesih, začasno shranjujejo v fosfatnih vezeh energetsko bogate molekule - **ATP**
- spoznajo, da je ATP v vseh živih bitjih **neposredni vir energije za pogjanjanje bioloških procesov** in razumejo, da celice obnavljajo ATP ob razgradnji organskih molekul (**glikoliza, celično dihanje, alkoholno in mlečnokislinsko vrenje**)

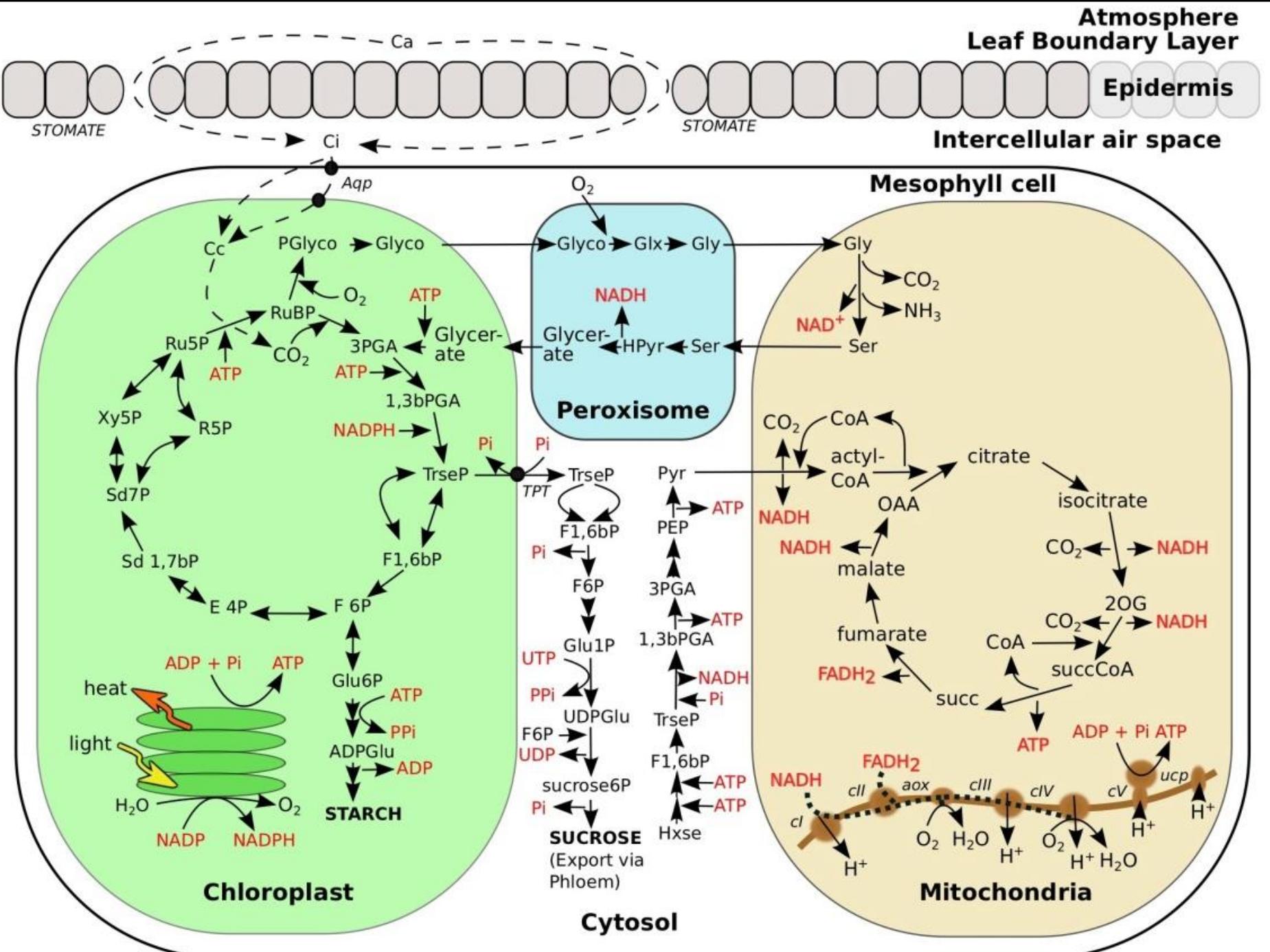

BELJAKOVINE

- razumejo, da med **celičnim dihanjem** glukoza v citoplazmi razpade med procesom glikolize v manjše organske molekule, pri tem se obnovi majhna količina ATP; pri celičnih vrenjih anaerobno iz piruvata nastaneta mlečna kislina ali etanol
- razumejo, da med **aerobnim celičnim dihanjem** piruvat v mitohondrijih razpade v ogljikov dioksid in vodik, ki se končno veže s kisikom v vodo; pri tem se na membrani mitohondrija obnovi večja količina ATP
- razumejo, da v **avtotrofnih** organizmih druge oblike energije (svetloba) omogočajo obnavljanje ATP za sintezo organskih snovi
- **fotosintezo** razložijo kot niz reakcij, v katerih najprej fotosintezna barvila sprejmejo svetlobno energijo, ki se nato pretvori v kemijsko energijo energijsko bogatih molekul, te pa omogočijo vezavo ogljikovega dioksida v organske molekule; ob tem se kot stranski produkt iz vode sprošča kisik
- na primerih **notranjih membran mitohondrijev in kloroplastov** spoznajo, da membrana omogoča struktурно organizacijo encimskih kompleksov, koncentriranje reaktantov in ločevanje produktov in reaktantov, in razumejo, da struktura omogoča večjo učinkovitost delovanja celice
- na osnovi primerov **povežejo energijske in snovne spremembe v presnovi celic z zgradbo in delovanjem organizma**

KONCEPT

Celice neprestano **uravnavajo svoje delovanje**. Uravnavanje procesov temelji na **spremembah v delovanju beljakovin in na selektivnem izražanju posameznih genov**.

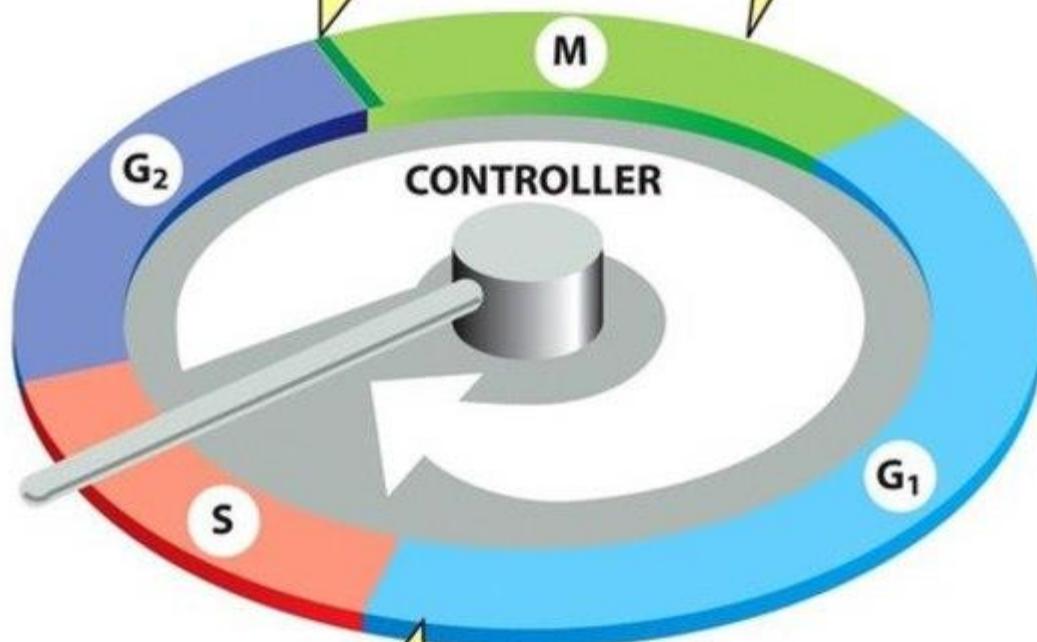
To celicam omogoča, da se **stalno odzivajo na spremembe v svojem okolju in da kontrolirajo in koordinirajo celično rast in delitev**.

Is all DNA replicated?

Is environment favorable?

G₂/M CHECKPOINT

Are all chromosomes attached to the spindle?

METAPHASE-TO-ANAPHASE TRANSITION

TRIGGER ANAPHASE AND PROCEED TO CYTOKINESIS

ENTER MITOSIS

ENTER CELL CYCLE AND PROCEED TO S PHASE

START CHECKPOINT

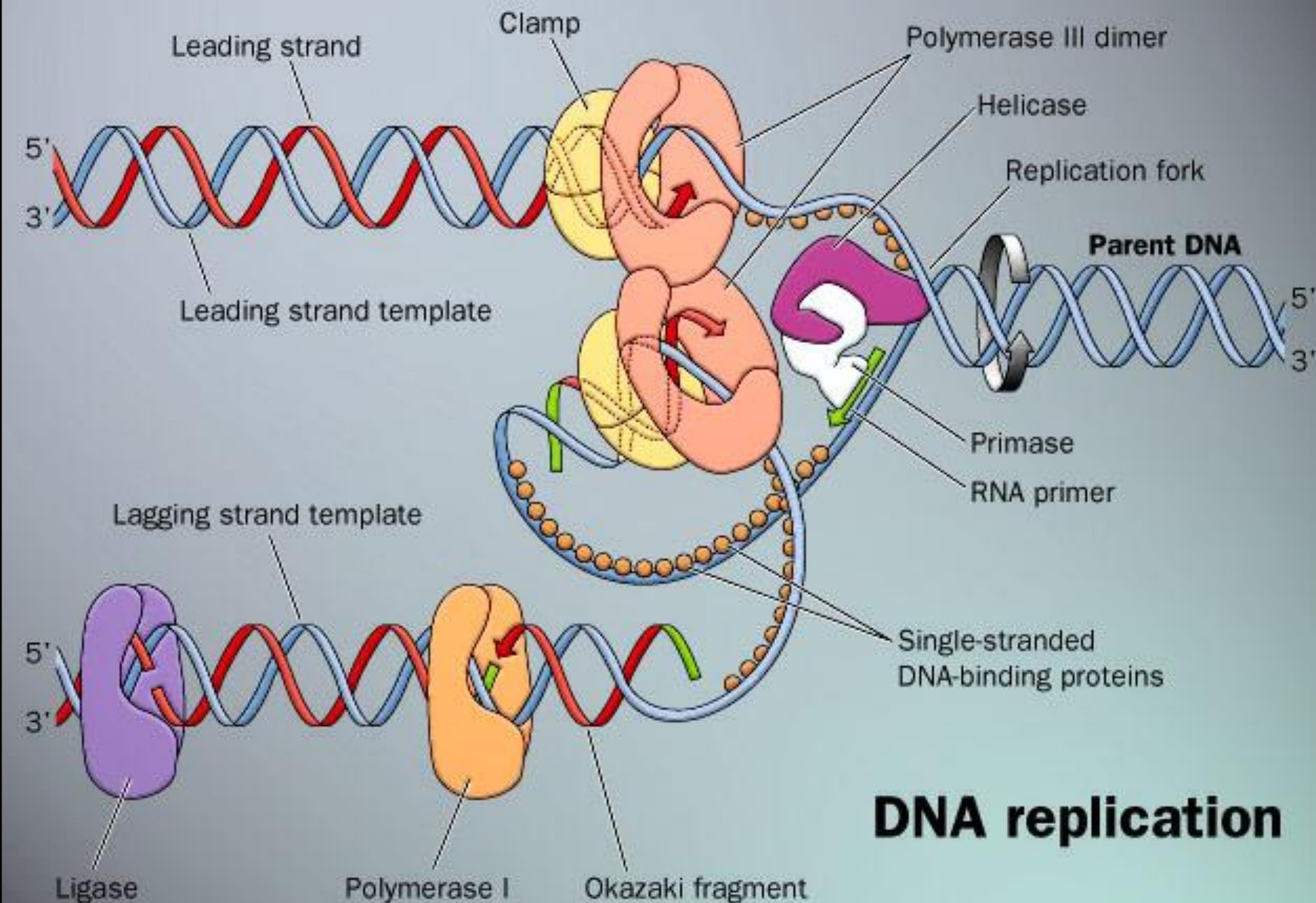
Is environment favorable?

Figure 17-14 Molecular Biology of the Cell 5/e (© Garland Science 2008)

http://personalpages.manchester.ac.uk/staff/j.gough/lectures/the_cell/cell_cycle/figure17_14.jpg

- spoznajo, da obstaja več **mehanizmov sporočanja in uravnavanja procesov** v celicah ter njihov **pomen za odziv celic na spremembe** (npr. kalcijevi ioni, fosforiliranje beljakovin, genska regulacija)
- poznajo **zgradbo nukleinskih kislin**
- razumejo, da so **zgradba in kemijske lastnosti DNA** temelj za kodiranje informacij v genih (kot zaporedje molekulskih »črk« - nukleotidov) in za **podvojevanje DNA** (princip »matrice«)
- vedo, da je vsak kromosom v evkariontski celici zgrajen iz ene molekule DNA in beljakovin
- razumejo, da je **gen del molekule DNA**, da vsak kromosom vsebuje veliko genov in da se posamezni geni nahajajo na točno določenem mestu na kromosому (lokusu)
- razumejo **zgradbo in vlogo genetskega koda pri prepisovanju in prevajanju informacije od DNA preko RNA do beljakovin**
- razumejo osnovne mehanizme **sinteze beljakovin**
- razumejo osnovni mehanizem za **uravnavanje izražanja genov in vlogo DNA pri uravnavanju celičnih procesov**

DNA replication

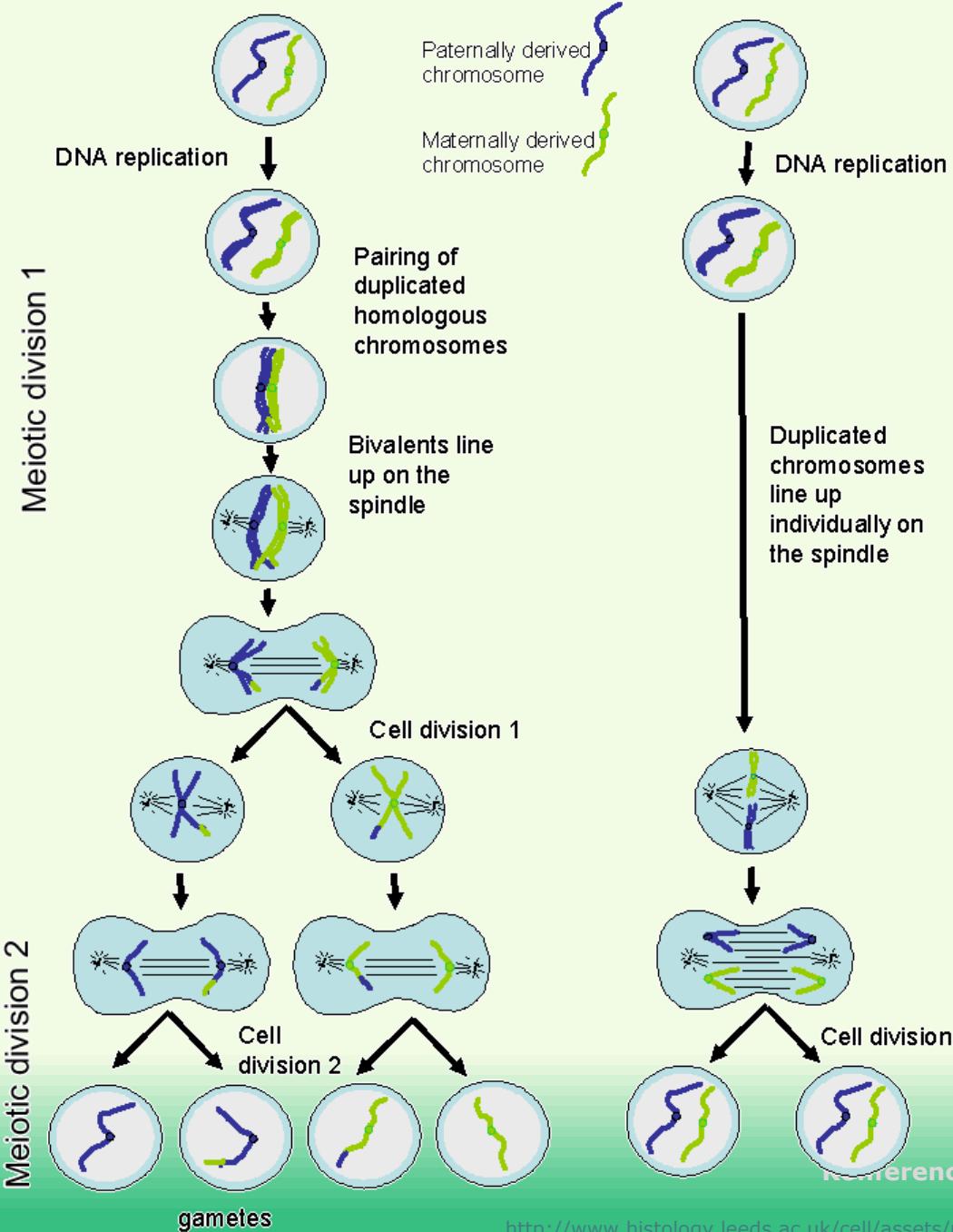
KONCEPT

Predniki vseh celic so celice.
Celice **rastejo** in se **delijo** in s
tem proizvajajo nove celice.
Celična delitev omogoča rast
in razmnoževanje organizmov
in s tem nadaljevanje
življenja skozi generacije.

Meiosis

Mitotic cell division

Orazumejo podobnosti in razlike v delitvi prokariontske in evkariontske celice

Orazumejo spremembe v strukturi kromosoma v celičnem ciklu

Ospoznajo potek mitoze

Orazumejo, da z mitozo, če poteka brez napak, **nastajajo genetsko enake celice**, kar omogoča rast in obnavljanje mnogoceličnih organizmov in razmnoževanje enoceličnih organizmov

Ovedo, da se nekatere celice prenehajo deliti; te celice rastejo, se diferencirajo, se starajo in **umrejo - APOPTOZA**

Oprimerjajo delitev zdravih in rakastih celic

NORMAL CANCER CELL

